הרב שמואל ישמח
ישיבות צרור המור והדר להדר, חיפה

זמן קריאת שמו"ת*)

פרק ד: האם זמן הקריאה מתחיל ומסתיים במנחה של שבת או במוצ"ש

הקדמה – תמצית שיטת המשנ"ב ושיטת הישכיל עבדי לגבי התחלת זמן שמו"ת ♦ סעיף א – שיטת הישכיל עבדי וסיעתו וראיותיהם ♦ סעיף ב – ראיות לשיטת המשנה ברורה מלשון הראשונים ♦ סעיף ג – שיטת הבית יוסף ♦ סעיף ד – שיטות הראשונים והאחרונים בנידון ♦ סעיף ה – סיום זמן שמו"ת (במנחה או במוצ"ש) ♦ סעיף ו – האם ניתן להשוות בין תחילת זמן הקריאה לסיומו ♦ סעיף ז – סיכום

הקדמה

האם ניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת או שמא יש להמתין עד ליום ראשון?

בשו"ע מובא ש"מיום ראשון ואילך חשיב 'עם הציבור'...", אך המשנ"ב (רפה סק"ז, ושעה"צ יב) כתב שכוונת הדברים היא ממנחה של שבת, וכן פסקו רבים מגדולי זמננו (שש"כ, הגר"א נבנצל, שונה הלכות, שו"ת עשה לך רב, ילקוט יוסף, הג"ר אשר וייס, הגר"מ אליהו, הגר"נ קרליץ, הגרי"ש אלישיב, הגר"מ מאזוז, הגר"ש דבליצקי, ועוד. ויובאו דבריהם בסיום פרק זה). לעומתו כתב בעל הישכיל עבדי ועוד מחכמי הדור האחרון שכוונת השו"ע היא כפשטה, ולדעתם פסק השו"ע כשיטת הכלבו (בשם ר' פרץ) האוסר לקרוא שמו"ת אחרי מנחה בשבת (ישכיל עבדי לגר"ע הדאיה זצ"ל ח"ה סי' לט; קנה בשם לגר"מ בראנדסופר זצ"ל ח"א סי' טו, וביאר עוד את דבריו שם ח"ד סי' כא; בירור הלכה לג"ר יחיאל זילבר זצ"ל אות כד, באריכות רבה ובבקיאות עצומה, ומשם ליקטנו רבים מהמקורות שיובאו להלן, ובפסקי תשובות אות ו חשש לדברי הבירור הלכה, ושו"ר אחר כתיבת

*) המשך לפרקים א-ב, שפורסמו בהאוצר, גליון יב (שבט תשע"ח), ולפרק ג שפורסם בהאוצר, גליון טז (סיון תשע"ח).

הפרקים הבאים יפורסמו בעז"ה בגליונות הבאים של האוצר, ובין היתר אעסוק בהם בזמן קריאת שמו"ת של פרשת וזאת הברכה ושל פרשת בראשית. אשמח מאוד לקבל הערות והוספות על המאמרים שפורסמו, וכן לקבל מקורות לקראת המאמרים הבאים.

הפניה ללא מקור מדויק היא לסימן רפה בשו"ע חלק או"ח, או לסוגיא בברכות דף ח, ע"א.

הפרק שכ"כ גם בהלכות שבת בשבת לגרמ"מ קארפ שבת עח, ג). גדולים אלו מביאים סימוכים לשיטתם מדברי גדולי הראשונים ומדיוק לשונם, ולדעתם זו שיטת רוב הראשונים והפוסקים.

אע"פ שקטנם עבה ממתני מכל מקום "תורה היא וללמוד אני צריך", ועל כן אבוא להצדיק את הצדיק, הלא הוא בעל המשנה ברורה, שלענ"ד נראה כי דבריו נכוחים וישרים, ולפיכך אין לחשוש לשיטות החולקות עליו אלא אם מדובר במי שמתחסד במעשיו וחושש לשיטות יחידאיות.

בסיום הפרק, בסעיף ה, נעבור לדון לגבי **סיום** זמן הקריאה: האם יש לסיים את הקריאה עד למנחה של שבת או שמא ניתן לסיימה עד למוצ"ש. בסעיף ו נדון האם יש זהות בין שני הנושאים בהם עסקנו, כלומר: האם נקודת הזמן בה מתחילה הקריאה היא בהכרח גם נקודת הזמן בה מסתיימת הקריאה.

◆

א.

שיטת הישכיל עבדי וסיעתו וראיותיהם

א. ראשונים רבים כתבו בנוסח זה: "נראה דכל השבוע קרי 'עם הציבור'... כיון שמתחילים בה ממנחתא בשבתא הכל קרוי 'עם הציבור'...".

כך נוסחו הדברים בתוספות ר"י שירליאון, וכן באו"ז (ח"א, ק"ש, סי' יב) שהביא את דבריו, וכן ברא"ש (ברכות פ"א סי' ח, וכן בתוספות הרא"ש). במרדכי הלכות מזוזה (סי' תתקסח) אף כתב 'מיום ראשון', והטור הביא את דברי אביו הרא"ש, והוסיף עליהם וכתב "כל השבוע מיום ראשון" (ובודאי לא חלק על אביו, אלא הסביר את דבריו). כעין זה היא לשון השו"ע: "מיום ראשון ואילך חשיב עם הציבור" (ולשונו הועתקה אצל אחרונים רבים, כגון שועה"ר, דרך החיים, וקיצוש"ע עב, יא).

דבריהם ברור מיללו: ניתן לקרוא שמו"ת 'כל השבוע' 'מיום ראשון'. מדוע לפי שיטתם אין לקרוא שמו"ת לאחר מנחה של שבת אע"פ שהציבור כבר התפללו מנחה? הסברא בזה מבוארת בדברי ר' פרץ (בהגהותיו על תשב"ץ קטן סי' קפד), המובאים בכלבו:

"...לענין לחזור הפרשה דבעינן ש'ישלים פרשיותיו עם הציבור' אינו פוטר את עצמו בחזרה אחר השבת כלל, כיון שהתחילו הציבור כבר לקרות

פרשה אחרת במנחה, (עד כאן דיבר ר"פ בענין סוף זמן הקריאה, ומכאן עובר לעסוק בתחילת זמנה) ומטעם זה אפילו חזר הפרשה **מאחד בשבת יצא** ושפיר מיקרי 'עם הציבור' **כיון שהתחילו הציבור הפרשה במנחה**, ודווקא מיום ראשון ואילך **אבל בשבת במנחה אף לאחר שקראו הפרשה משבת הבאה לא יצא, כיון שבאותו היום קראו הפרשה שעברה"** [ובהערה כאן הבאנו שתי אפשרויות להסבר סברתו של ר' פרץ[א]].

הישכיל עבדי והקנה בשם אכן כתבו שלפי הרא"ש והטור ניתן לקרוא שמו"ת רק ממוצ"ש[ב] (וברור שכך יסבירו גם את ר"י שירליאון והאו"ז, שאליהם הם לא התייחסו, ובישכיל עבדי הסביר שבזה מובן מדוע הב"י ציין, על דברי הטור שכתב לקרוא מיום ראשון, שכך מובא בראב"ש), וכן הבין בפתח הדביר (או"ח רפה, ד) את דעת הטור וכתב שממילא כך היא בהכרח דעת אביו הרא"ש, וכן נקט בבני ציון (לרב"צ לכטמאן זצ"ל) שזו היא דעת הטור והמרדכי (שהרי כתבו 'ביום ראשון'. ולפי"ז יסבור הבני ציון שזו גם דעת השו"ע).

ב. דברי הר"י שירליאון הובאו גם בתוס' (ד"ה ישלים) וכן במרדכי למסכת ברכות (סי' יח), אלא ששם הלשון שונה במעט. נביא את לשון התוספות ונציין בסוגריים את הנוסח במרדכי:

א). בהליכות שלמה (תפילה יב, הערה מו) כתב לבאר את סברתו של ר' פרץ, שכיון שאם הציבור לא הספיקו לקרוא בתורה בשחרית יכולים הם להשלים את הקריאה עד מוצ"ש, לכן כל זמן זה עדיין נחשב ראוי לקריאת שמו"ת של הפרשה שעברה [במשנה ברורה המבואר העירו שאמנם בדגמ"ר קלה סק"ב כתב כך, וכך נפסק במשנ"ב קלה סק"ה, וכן בשו"ת יהודה יעלה סי' נא, אולם יש פוסקים שנקטו שהציבור יכול להשלים את הפרשה רק עד מנחה, ראה שו"ת חיים שאל ח"ב סי' טו בשם הזוהר ויקהל רו ע"ב וכן בפתח הדביר ח"א סי' קלז סק"ב, ולכן ניתן לומר שר' פרץ סבר כמשנ"ב, ואילו החולקים עליו סברו כזוהר]. לא זכיתי להבין כיצד ניתן להעמיס כך בדעת ר' פרץ, שהרי לדבריו "בשבת במנחה אף לאחר שקראו הפרשה משבת הבאה לא יצא, כיון שבאותו היום **קראו** הפרשה שעברה", והרי שתלה זו בקריאה שכבר התבצעה. לענ"ד נראה לומר סברא פשוטה בשיטת ר"פ: קריאת התורה בשבת בשחרית היא הקריאה המרכזית בשבוע, ומשום כך כוחה גדול וכל אותו יום נגרר אחריה, ולכן אין מתחשבים בקריאה של מנחת שבת.

ב). לדעת הישכיל עבדי עצמו אין לקרוא שמו"ת בלילה (כשיטת המקובלים), ולפיכך יש להמתין לבוקר יום ראשון. כתבנו 'ממוצאי שבת' משום שעיקר עיסוקנו הוא בבירור שיטת הראשונים והשו"ע, שלא חששו לדברי המקובלים בזה (ע"פ הערת הדיין הרב עובדיה אחיטוב שליט"א, נכדו של הישכיל עבדי, שרשם בטובו כמה הערות על דברינו, אשר את חלקן הבאנו).

נראה דכל השבוע מכיון דמתחילין (מרדכי: מכיון שהתחיל) לקרות הפרשה, **דהיינו ממנחת שבת ואילך** (מרדכי: "דהיינו משבת ממנחה", ובהגהות הב"ח על המרדכי גרס: "דהיינו בשבת במנחה") **עד שבת הבאה, נקרא 'עם הציבור'...**

התוספות מביאים את דברי הר"י שירליאון, אף שאינם מזכירים זאת במפורש (כפי שרגיל בתוס' למסכת ברכות, הבנויים הרבה על תוס' ר"י שירליאון), ולכן לדעתם קריאת שמו"ת היא 'כל השבוע', כלומר מיום ראשון. אף שהתוס' כתבו 'דהיינו משבת ממנחה' מ"מ מילים אלו אינן מוסבות על המילים "נראה שכל השבוע [יכול לקרוא שמו"ת]" אלא על המילים "דמתחילים לקרות הפרשה". התוס' לא אומרים שניתן לקרוא ממנחה של שבת, אלא הם אומרים שניתן לקרוא 'כל השבוע', כיון שממנחת שבת הציבור התחיל לקרוא את הפרשה הבאה. הישכיל עבדי והקנה בשם אכן נקטו שלדעת התוס' ניתן לקרוא רק מיום ראשון. הישכיל עבדי הוסיף שלפי"ז מובן מדוע הב"י כתב על דברי הטור, שכתב לקרוא 'מיום ראשון', שכן דעת התוס' והרא"ש [לשון התוספות הובאה גם בתוספות רבנו פרץ, ומכך ראיה שכוונת הדברים היא שיקרא מיום ראשון, כשיטת ר' פרץ בהגהותיו לתשב"ץ שהובאה לעיל. אמנם אין כאן ראיה ברורה, כיון שייתכן שתוספות רבנו פרץ לא חוברו על ידו, וכמו כן ייתכן שחזר בו, כמו שהעיר הרב יצחק שילת בספרו ראש דברך עמ"ס ברכות עמ' קד].

כבר ראינו שהמרדכי בהל' מזוזה כתב שקוראים 'מיום ראשון', ולפיכך יש לפרש כך גם את דבריו כאן[ג]. נראה שכך הבין הב"ח את דברי המרדכי, שהרי בהגהותיו על המרדכי הגיה את לשון המרדכי, ובמקום "דהיינו משבת ממנחה" גרס "דהיינו בשבת במנחה".

המרדכי כתב "מכיון שהתחיל" ולא "מכיון דמתחילים" כמו התוס'. הישכיל עבדי סבר שמכך מוכח שכוונת המרדכי איננה לקריאה הציבורית בביהכ"נ, אלא לאדם הבודד הקורא שמו"ת. מכך הסיק שלפי המרדכי ניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה. אולם, בעוניי לא זכיתי להבין את דברי הישכיל עבדי, שהרי לפי דבריו המרדכי היה צריך להשמיט את תיבת 'כיון שהתחיל' ולכתוב 'מתחיל' באופן הבא: "נראה דכל השבוע (מכיון שהתחיל) [מתחיל] לקרות הפרשה, דהיינו ממנחת שבת

ג) ראיה זו הובאה בבני ציון ובבירור הלכה.

ואילך". לפיכך, מסתבר לענ"ד שהמרדכי לא חידש דבר, אלא נקט כתוס' וסיעתו [ושמא י"ל שכתב 'מכיון שהתחילו' והאות וא"ו נשמטה][ד].

כפי שראינו המרדכי כתב: "דהיינו משבת ממנחה", והב"ח גרס בדבריו: "דהיינו בשבת במנחה". הקנה בשם הבין שלפי הגי' הרגילה במרדכי מוכח שלדעתו ניתן לקרוא כבר ממנחה (ולכן הב"ח הגיה את דבריו, ולפי גירסת הב"ח המרדכי סובר שיכול לקרוא רק ממוצ"ש). בעוניי לא הבנתי מדוע לפי הקנה בשם לא מוכח כך גם מהתוס', וכיצד כתב הקנה בשם שהתוס' נקטו כשיטת הרא"ש שיקרא רק מיום ראשון (ואולי סבר כישכיל עבדי הנ"ל שדייק מהניסוח 'מכיון שהתחיל', ויותר נראה שהקנה בשם השווה משום מה בין לשון התוס' ללשון הרא"ש).

ג. לשון שלישית הובאה בהגה"מ (תפילה יג, אות ש'): "פירש ר"י (=ר"י שירליאון) שכל השבוע הוי משלים עם הציבור וזמן השלמה מכיון שהתחילו לקרות הפרשה בשבת מנחה, ולא דמי להא דאמרינן מרביעי ואילך קמי שבתא".

בקנה בשם כתב שלדעת ההגה"מ ניתן לקרוא רק מיום ראשון, שהרי כתב שיקרא 'כל השבוע' כלומר מיום ראשון, ולא ממנחה של שבת. נראה לענ"ד שלדעתו יש לפסק את ההגה"מ כך: "שכל השבוע הוי משלים עם הציבור וזמן השלמה (ומה הטעם לכך שניתן כבר מיום ראשון?), מכיון שהתחילו...".

◆

ב.

ראיות לשיטת המשנה ברורה מלשון הראשונים

עד כאן הצגנו את גישתם של הישכיל עבדי, הקנה בשם והבירור הלכה. לפי דבריהם רוב הראשונים נקטו שניתן לקרוא שמו"ת רק לאחר השבת: כך מפורש

ד). הדיין הרב עובדיה אחיטוב שליט"א, העיר לי שהישכיל עבדי הבין שלדעת הדרכי משה, המרדכי סבר שניתן לקרוא ממנחה, ואילו התוספות נקטו שניתן לקרוא ממוצ"ש, ולכן נדחק הישכיל עבדי לבאר את דעת הדרכ"מ ולבאר מה בין לשון המרדכי ללשון התוספות [אמנם לענ"ד, כפי שנבאר בהמשך, אין זו דעת הדרכ"מ, ולדעתו המרדכי וגם התוס' נקטו שניתן לקרוא ממנחה]. הרב אחיטוב הוסיף ש"עם כל הדוחק אפשר לבאר את הביטוי 'כיון שהתחיל' לא כמו בדברי התוס' הרא"ש ושאר הפוסקים, שהמילה 'כיון' היא טעם וסיבה לדין, אלא פירושה מלת תנאי 'אם עשה כך נכון עשה'" [ולענ"ד הוא דחוק ביותר].

בר' פרץ, ולדעתם כך סברו גם הר"י שירליאון, האו"ז, הרא"ש, הטור, והשו"ע, וכנראה זו גם דעת המרדכי (ובבני ציון כתב שזו דעת המרדכי, הטור, והשו"ע). לדעת הקנה בשם כך סבר גם בהגה"מ.

גישה שונה לגמרי עולה מדברי המשנה ברורה (רפה סק"ז, ושעה"צ יב). לדעתו האו"ז, התוספות, המרדכי, ההגה"מ, הרא"ש, הטור, והשו"ע, סברו כולם שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת. נביא כעת כמה ראיות המחזקות את שיטתו של בעל המשנה ברורה:

א. הישכיל עבדי וסיעתו הבינו שברור שהמונח 'כל השבוע' או 'מיום ראשון' ממעט את הזמן שממנחה של שבת עד מוצ"ש. אולם, בעוניי לא זכיתי להבין את ראייתם, שהרי מהתבוננות בהקשר הרחב של דברי הראשונים עולה שהראשונים לא באו אלא לדחות את השיטה הנוקטת שרק מיום רביעי ניתן לקרוא שמו"ת (שיטה עליה עמדנו בהרחבה לעיל בפרק א'), ולכן הדגישו ש'כל השבוע' הקריאה אפשרית, אולם אין כוונתם להגדיר במדויק את הרגע בו ניתן להתחיל לקרות[ה] (בהמשך נביא שמהדרכי משה אכן נראה שמהתיבות 'כל השבוע' אין ראיה). לפיכך, ייתכן לומר שלדעתם אפשר לקרוא שמו"ת כבר ממנחה, שהרי כבר אז הציבור קורא בפרשה הבאה, ולכן קריאתו היא 'עם הציבור' (שו"ר שקדמני בזה בספר חסד לאברהם לרב אורי יצחקי שער א' סי' ו', ועי"ש שנו"נ בענינים אלו בבהירות ובפירוט, וברוב הדברים כיוונתי לדבריו).

ב. בשיטת הישכיל עבדי וסיעתו יש קושי: הראשונים הרי כתבו שקריאה עם הציבור היא מהרגע בו הציבור החל לקרוא את הפרשה הבאה, דהיינו מ'מנחה של שבת'. בפשטות לפי סברא זו ניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת, אלא שר' פרץ חידש שיש להמתין עד מוצ"ש, ונתן טעם לדבריו. אילו הראשונים היו סוברים שניתן לקרוא רק מיום ראשון היה עליהם לפרש זאת, ואף לפרש את הטעם לכך. מכיון שהם לא פירשו זאת מוכח שלדעתם ניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה. דחוק מאוד לטעון שסברא זו של ר' פרץ היתה כ"כ פשוטה בעיני

ה). בספר קריאת שמו"ת והלכותיה לרב מלר הציע לבאר שכיון שבתקופת הראשונים היו רגילים להתפלל מנחה בשבת סמוך לשקיעה, לכן כתבו הראשונים 'כל השבוע' ולא התייחסו לדקות הבודדות הללו שממנחה עד מוצ"ש. וכעין זה הציע כבר הגרח"ד הלוי (שו"ת עשה לך רב ח"ז סי' טז) ע"פ דברי הרמב"ם (שבת ל, י).

הראשונים הללו עד שהם לא ראו צורך להזכירה. לפיכך מסתבר לומר שכל הראשונים שהובאו לעיל – ר"י שירליאון וסיעתו (או"ז, מרדכי מזוזה, רא"ש, טור, שו"ע), התוס' ומרדכי, וכן ההגה"מ - נקטו כולם שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת.

ג. התוס' והמרדכי (למסכת ברכות) כתבו: "נראה דכל השבוע מכיון דמתחילין (מרדכי: מכיון שהתחיל) לקרות הפרשה, **דהיינו ממנחת שבת ואילך** (מרדכי: "דהיינו משבת ממנחה", והב"ח גרס במרדכי: "דהיינו בשבת במנחה") **עד שבת הבאה**, נקרא 'עם הציבור', ואע"ג דלענין גיטין לא נקרא 'קמי שבתא' אלא מרביעי ואילך". בפשטות כוונתם היא לומר ש'ממנחת שבת' הוא זמן הקריאה (וכן ביארו את דברי התוס' בבית יעקב למהר"י בירב על הרמב"ם תפילה יג, כה, ובמעשה רקח על הרמב"ם שם). אילו כוונתם היתה רק להסביר ש'ממנחת שבת' אז 'מתחילים לקרות הפרשה' הרי שהיה מתאים יותר שיכתבו "מכיון שמתחילין לקרוא הפרשה במנחה בשבת", ולהשמיט את המילים "דהיינו" וכן את המילים "ואילך עד שבת הבאה". נראה אם כן שלדעת התוספות (והמרדכי) ניתן לקרוא כבר ממנחה של שבת, ומכיון שדבריהם מבוססים על דברי ר"י שירליאון הרי שזו גם שיטת ר"י שירליאון (והאו"ז, הרא"ש, הטור, והשו"ע).

ד. בפסקי תוספות מובא במפורש שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה (פסקי תוספות ברכות אות כב). מכך נראה שזו דעת התוספות והרא"ש [בשם הגדולים לחיד"א (ספרים, אות פ, סעיף קכ) הביא שר"י הלוי הסתפק האם התוספות עצמם חיברו את פסקי תוספות, ושלדעת מהר"י בכר דוד מחברם הוא הרא"ש, ושלדעת היעב"ץ מחברם הוא הטור, בנו של הרא"ש][ו].

ו). ראה במבוא של הרב אברהם חבצלת למרדכי השלם למסכת תענית (מהד' מכון ירושלים תשנ"ה, עמ' 13-16), שם האריך בענין פסקי תוספות ומחברם, והביא מדברי הפוסקים שסמכו על דבריהם הלכה למעשה: "על פסקי התוספות יש לסמוך הלכה למעשה" (ר' אליהו קפסלי בשם אביו, מובא בכנסת הגדולה, או"ח ח"א, כללים בדרכי הפוסקים, סי' טז, דף קנט או דף קסא במהדורות הישנות, ובמהד' ירושלים תשנ"ח הוא בכרך כללים ולשונות עמ' 355), "וקיבלתי שיש לסמוך עליהם אם לא שחולקים עליהם גדולי המחברים" (מהרש"ל, יש"ש קידושין פ"א סי' יב). הרב חבצלת ציין שדברי פסקי התוספות הובאו בפוסקים רבים (ב"י או"ח פג, מהר"י בירב סי' נט, מהרי"ט אלגאזי בהלכות בכורות, מהרש"א קידושין עה, ע"ב, ראנ"ח ח"ב סי' ד', רמ"ע מפאנו סי' מ', באר שבע סי' לח, נבחר מכסף או"ח ט, ועוד).

אמנם, ראה בהערה כאן, שנראה שמדובר בתוספת מאוחרת על פסקי תוספות ואין מכך כל ראיה[ז].

ה. לפי הישכיל עבדי, המרדכי למסכת ברכות סבר שניתן לקרוא ממנחה[ח]. גם הקנה בשם נקט שכך עולה לפי הגירסא שבמרדכי (ללא הגהת הב"ח[ט]). מכיון שכך, עליהם להסביר כך גם את דברי המרדכי במסכת מזוזה. מכיון שלשונו של המרדכי למזוזה זהה ללשון הר"י שירליאון (והאו"ז, והרא"ש, וכו'), הרי שהישכיל עבדי יצטרך בהכרח לומר שאף לדעת הר"י שירליאון וסיעתו ניתן לקרוא כבר ממנחה[י].

ז). הדברים הללו נדפסו בפסקי תוספות בתוך סוגריים מרובעות, ובדקתי ומצאתי שבכמה דפוסים קדמונים של הבבלי קטע זה בפסקי התוספות אינו מופיע כלל (דפוס שונצינו רמ"ד, דפוס ונציה רפ"א-רפ"ב, דפוס בזל ה'של"ח, דפוס פראג ה'תפ"ח), וכך גם בשני כתבי היד שישנם בספריה הלאומית, ובדפוס אמשטרדם תע"ד הוא מופיע בסוגריים מרובעות (וכך גם בדפוס וילנא ואילך), וראיתי בבירור הלכה שכתב שזו הגהה על פסקי תוספות. חכם אחד כתב לי שההגהות והציונים שבפסקי תוספות נוספו לראשונה בש"ס שהדפסתו החלה באמשטרדם שנת תע"ד, ובהקדמת המו"ל שם (למסכת שבת, "דברי המתעסק בקדשים") התייחס לכך וכתב: "גם בפסקי תוספות נעשו המראה מקום שהדינים יוצאים משם...". סופו של דבר: נראה שהדברים הנדפסים בפסקי תוספות בתוך סוגריים אינם אלא תוספת מאוחרת, וממילא אין להוכיח מהם על שיטת התוספות והרא"ש. עוד יש להעיר שהרב אברהם חבצלת (במבואו למרדכי השלם מסכת תענית) הקשה על ייחוס פסקי התוספות אל הרא"ש או הטור. יש להעיר כי במשנ"ב (שעה"צ יב) כתב שכוונת הראשונים היא שיכול לקרוא כבר ממנחה (וזו כוונת התוס', הרא"ש, המרדכי, ההגה"מ, האו"ז, הטור, והשו"ע), והוסיף המשנ"ב שכך מפורש בתוספות. לענ"ד אולי כוונתו שכך מפורש בפסקי תוספות, שהרי קשה לומר שלדעתו הדבר מפורש בתוספות יותר מאשר בהגה"מ.

ח). לעיל הערנו שלא הבנו את ההכרח בדבריו. קושייתנו היא לפי שיטתו.

ט). המשנ"ב כתב בשעה"צ (ס"ק יב) שמפורש בתוספות (והערנו שאולי כוונתו לפסקי תוספות) שניתן לקרוא ממנחה, אך שעה"צ לא כתב שכך מפורש במרדכי (אלא רק כתב שכך יש להסביר את דבריו), כנראה בגלל הגהת הב"ח.

י). אמנם, מכיון שהישכיל עבדי לא הביא את דברי המרדכי במזוזה, ניתן לתרץ ולומר שאכן דברי המרדכי בברכות כוונתם ממנחה, ואילו דבריו במזוזה כוונתם מיום ראשון, וראה בדברי הגאון המובהק ר"י גליק (בשו"ת יד יצחק ח"ב סי' נה, ד"ה ומעלתו) שכתב שכשם שאין מקשים מדברי התוספות על דבריהם במסכת אחרת כך נכון הדבר גם במרדכי (שהרי ליקט מדברי התוספות והראשונים), ובמנוחת שלום (ח"ד, סי' מב) לגרי"ח סופר שליט"א הביאו, ותירץ בזה את קושיית ההגהות אנשי שם, עי"ש. אמנם, מדברי הדרכ"מ נראה שהביא את שני המקורות במרדכי (ראה בדבריו, ובהגהות שבמהד' מכון ירושלים) ולפי"ז חזרה הקושיא למקומה.

ו. בהגה"מ (תפילה יג, אות ש'): "פירש ר"י (=ר"י שירליאון) שכל השבוע הוי משלים עם הציבור וזמן השלמה מכיון שהתחילו לקרות הפרשה בשבת מנחה, ולא דמי להא דאמרינן מרביעי ואילך קמי שבתא". לפי הקנה בשם נראה שמוכרחים אנו לפסק את דבריו בצורה דחוקה: "שכל השבוע הוי משלים עם הציבור וזמן השלמה, (ומה הטעם לכך שניתן כבר מיום ראשון?) מכיון שהתחילו...". לעומת זאת, הדרכי משה הבין שלפי ההגה"מ ניתן לקרוא כבר ממנחה, ולענ"ד דבריו עולים מפשט לשון ההגה"מ שלפנינו, שאת דבריו יש לפסק באופן הבא: "שכל השבוע הוי משלים עם הציבור, וזמן השלמה (ממתי הוא?) מכיון (=מהרגע[יא]) שהתחילו לקרות הפרשה בשבת מנחה...". מלשון הקנה בשם נראה שלדעתו היתה לפני הדרכ"מ גירסא אחרת בהגה"מ מזו שלפנינו. אמנם, כאמור, לענ"ד הדרכ"מ הסיק כך מלשון ההגה"מ שלפנינו[יב].

◆

ג.

שיטת הבית יוסף

א. בתשב"ץ קטן (סי' קפד, מהד' מכון ירושלים תשע"א, והובאו דבריו בכלבו סי' לז, ובארחות חיים שבת דיני קריאת הסדר שמו"ת, והדרכ"מ הביא את הכלבו, וראה להלן בהערה שייתכן שגם הרשב"ץ הביאו) כתב שניתן לקרוא שמו"ת עד יום רביעי, כפי שנוקטים לענין גיטין, ובהגהות ר' פרץ שם העיר על זה וכתב: "מיהו בתוספות ר' יהודה בברכות פירש דדוקא לענין גיטין אבל לענין לחזור הפרשה דבעינן שישלים פרשיותיו עם הציבור אינו פוטר את עצמו בחזרה **אחר השבת** כלל, **כיון שהתחילו הציבור כבר לקרות פרשה אחרת במנחה** (עד כאן דיבר ר"פ בענין **סוף** זמן הקריאה, ומכאן עובר לעסוק **בתחילת** זמנה), ומטעם זה אפילו חזר הפרשה מאחד בשבת יצא ושפיר מיקרי 'עם הציבור' כיון שהתחילו הציבור הפרשה במנחה. ודווקא מיום ראשון ואילך **אבל בשבת במנחה אף לאחר שקראו הפרשה משבת הבאה לא יצא,**

יא). ייתכן שיש לבדוק האם בכל לשונות הראשונים הללו תיבת "מכיון" פירושה 'מהרגע' או שהכוונה לסיבה וטעם.

יב). המשנ"ב כתב בשעה"צ (ס"ק יב) שמפורש בתוספות (והערנו שכנראה כוונתו לפסקי תוספות) שניתן לקרוא ממנחה, אך שעה"צ לא כתב שכך מפורש בהגה"מ (אלא רק כתב שכך יש להסביר את דבריו) כנראה מפני שניתן לפסקו כמו הקנה בשם.

כיון שבאותו היום קראו הפרשה שעברה". מסתבר בפשטות שלדעת ר"פ כמו שלענין תחילת זמן שמו"ת של הפרשה הבאה אין לקרוא אלא במוצ"ש, ולא יכול האדם לקרוא כבר ממנחה של שבת, הוא הדין לגבי סיום זמן הפרשה הקודמת, שיוכל לקרותה עד סוף השבת, אע"פ שכבר עבר זמן המנחה, ורק "אחר השבת" לגמרי (=במוצ"ש) לא יוכל לקרות.

ב. אמנם, נראה שהב"י לא הבין כך בדברי ר"פ, שהרי על מה שכתב הטור (סי' רפה) בענין סוף זמן הקריאה "ישלים אחר אכילה **קודם המנחה** אבל משם ואילך כיון שמתחילים אחרת עבר זמנה" ציין בב"י: "כן כתב בכלבו בשם הר"פ". הרי שהב"י הבין שלפי ר"פ קורא רק עד למנחה. לפי דרך זו הרי שיש לדעת ר"פ "זמן מת" ממנחת השבת עד מוצ"ש, שבו לא יכול האדם לקרוא שום פרשה.

נציע סברא לכך: ביום השבת יש שתי קריאות, הראשונה והעיקרית היא בפרשת השבוע, והשניה היא קריאה נוספת וטפילה, שמתקיימת בתפילת מנחה. ברגע שקראו במנחה את הפרשה הבאה כבר לא ניתן לקרוא את הפרשה הקודמת, שהרי סו"ס אין כאן קריאה 'עם הציבור'. אולם, מאידך, לא ניתן לקרוא את הפרשה הבאה עד סוף היום, משום שהקריאה העיקרית באותו היום הייתה של הפרשה שעברה, ולכן באותו היום כבר לא ניתן לקרוא את הפרשה הבאה (להלן בסעיף ו נרחיב מעט יותר אודות השאלה האם ניתן להשוות בין תחילת זמן קריאת שמו"ת ובין סיומה).

אלא שיש להבין מנין הבין הב"י שלדעת ר"פ ניתן לקרוא רק עד למנחה?! [וקשה לומר שהסיק כך מטעמו של ר"פ "כיון שהתחילו הציבור כבר לקרות פרשה אחרת במנחה", שהרי גם לגבי קריאת הפרשה הבאה כתב ר"פ שניתן לקרותה "מאחד בשבת... כיון שהתחילו הציבור במנחה" ובכל זאת כתב ר"פ שניתן רק ממוצ"ש].

ג. עוד יש להעיר שהטור שם כתב לגבי תחילת זמן הקריאה ש"מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור כיון שמתחילים הפרשה ביום שבת במנחה", והב"י ציין שהמקור לזה הוא תוס' (ברכות ח, ע"ב, ד"ה ישלים) והרא"ש. ולכאורה צ"ע למה לא ציין הב"י שכך הוא גם בר' פרץ?! ומזה נראה להוכיח שהב"י הבין שכוונת הטור היא שניתן לקרוא כבר ממנחה [ולכן לא מתאים לציין שמקורו מר"פ], וממילא כשהעתיק

בשו"ע את לשון הטור כוונת השו"ע היא ממנחה [וכדברי המשנ"ב]. אלא שיש להבין לפי"ז מנין למד זאת הב"י בדעת הטור? מדוע הוא לא נקט שהטור פסק לגמרי כר"פ, וכשכתב 'מיום ראשון' כוונתו כפשוטו?! ואם נתרץ שהב"י לא רצה לדחוק ולומר שהטור סבר שיש "זמן מת" בין מנחה למוצ"ש, אם כן תמוה מדוע דחק כך הב"י בכוונת הר' פרץ?!

ד. לכשמעיינים בתשב"ץ קטן מהדורת שניאורסון סי' לו (ועי"ש בהקדמת המהדיר שהוכיח שזאת מהדורת התשב"ץ ממנה מצטט הבית יוסף כשהוא מביא את דברי התשב"ץ, ולענ"ד אף הרשב"ץ הביא בנידון דידן את הנוסח הזה, כפי שנעיר בהערה בסוף הפרק, ושם ביררנו את דעת הרשב"ץ) אנו מוצאים נוסח אחר בדברי ר"פ:

> ומיהו בתוספות ר' יהודה פ"ק דברכות פירש דוקא לענין גיטין אבל לענין הפרשה בעינן שישלים פרשיות עם הציבור **ולא מיקרי עם הציבור אפילו חד בשבת שהרי כבר התחיל בפרשה אחרת במנחה**, ומטעם זה אם חזר הפרשה לאחר שבת לא יצא. (מכאן ואילך נדפס באותיות של התשב"ץ עצמו, אולם ברור מתוכן הדברים שהם המשך דברי ר"פ) ודוקא מיום א' ואילך, **אבל בשבת אפילו לאחר מנחה שכבר קראו הפרשה דשבת הבאה, אפילו הכי יצא**, כמו (אולי צ"ל: 'כיון' במקום 'כמו') שבאותו היום קראו הפרשה שעברה.

הרי שלפי נוסחא זו ר"פ סובר שניתן לקרוא את הפרשה הקודמת עד סיום השבת, ואף לאחר מנחה, והוא כלל לא התייחס לתחילת זמן הקריאה של הפרשה הבאה.

לפי גרסא זו מובן מדוע הב"י לא ציין לדברי ר"פ כאשר הוא כתב את המקורות לדברי הטור לגבי תחילת זמן הקריאה של הפרשה הבאה, שהרי ר"פ כלל לא התייחס לכך במפורש[יג]. אולם, דברי הב"י לגבי סוף הזמן תמוהים לפי"ז,

יג). לכאורה ניתן היה ללמוד כך מדברי הר"פ ב'קל וחומר', שהרי כבר הבאנו לעיל (סעיף ג, אות ב) שיש מקום לומר שאף מי שנוקט שסיום זמן הקריאה הוא במנחה, יסכים שתחילת הזמן הוא רק במוצ"ש. אמנם, ייתכן שהב"י לא ציין שזו דעת ר"פ מכיון שמדובר בהיסק ולא בדברים מפורשים. זאת ועוד - היסק זה אינו מוכרח, שהרי ניתן לומר בדוחק שגם הסוברים שתחילת זמן הקריאה הוא במנחה יסכימו שסיום זמן הקריאה הוא במוצ"ש. זאת, משום שברגע שקראו במנחה את הפרשה הבאה התחיל זמן קריאת שמו"ת של הפרשה הבאה, שהרי הוא קורא 'עם הציבור', ומ"מ ניתן לקרוא בזמן זה גם את הפרשה הקודמת, שהרי יום השבת שייך בעיקרו לפרשה הקודמת (בסעיף ו נרחיב מעט יותר בסברא זאת).

שהרי ר"פ סבר שניתן לקרוא עד מוצ"ש ואילו הב"י הביאו כמקור לטור שכתב שיקרא עד המנחה. וצ"ע.

אמנם, ברור שדברי התשב"ץ ור"פ לא היו לפני הב"י, והמעיין בב"י רואה שלגבי סוף הזמן לא ציין לר"פ עצמו אלא לכלבו בשם ר"פ, ושם בכלבו הרי מובאת הנוסחא של הר"פ במהדורה הרגילה (ולא נוסחת מהד' שניאורסון).

[עוד ראיה שהתשב"ץ לא היה אז לפני הב"י יש מכך שהב"י ציין לשיטה שניתן עד יום רביעי והביא לה מקור מההג"מ בשם מהר"ם (ובאמת גם בכלבו אליו ציין הב"י מובא כך בשם מהר"ם, אך כנראה הב"י העדיף להביא זאת מההג"מ, שהיה תלמיד המהר"ם) ולא הביא שגם התשב"ץ כתב כך. (וניתן לדחות שבתשב"ץ לא מפורש בבירור שהוא מדברי מהר"ם, ולכן לא ציין אליו)].

ה. באמת נראה לבאר כך את שיטת הב"י: לגבי סוף הזמן הטור כתב במפורש שיקרא עד למנחה, ומכך הסיק הב"י שלדעת הטור תחילת הקריאה גם היא ממנחה של שבת, ומש"כ הטור 'מיום ראשון' הוא לאו דוקא. (שו"ר דבר דומה בפרי חדש רפה, ג: השו"ע כתב שסוף זמן הקריאה הוא במנחה של שבת, ועל זה העיר בפרי חדש שמכך מוכח שלדעת השו"ע תחילת זמן הקריאה הוא במנחה של שבת. להלן סעיף ו נדון האם יש ראיה מדברי הפר"ח).

שתי סיבות אפשריות יש להסביר מדוע הסיק כך הב"י: הראשונה - לדעת הב"י לא מסתבר שיהיה "זמן מת" בין מנחה לבין מוצ"ש, שבו לא ניתן לקרוא אף פרשה (להלן סעיף ו נדון האם סברא זו מוסכמת). השניה - בראשונים שעמדו לפני הטור אין מקורות לכך שסיום הזמן הוא במנחה (היחידים שכתבו כך הם הראבי"ה בסי' כב, ומהר"י אבוהב בהגהותיו לטור סי' רפה. ודאי שהטור לא ראה את דברי מהר"י אבוהב. נראה שדברי הראבי"ה עמדו לפני הטור, אך נראה שהב"י לא ידע מהם[ד] ואף הטור לא ציין אליהם). מדוע אם כן פסק זאת הטור? מוכרח לפיכך שהטור הבין שתחילת הזמן הוא במנחה, וכך הוא הבין בדברי הראשונים, ומכך הסיק הטור שגם סוף הזמן הוא במנחה.

יד). הטור מצטט לעיתים את האבי עזרי - הראבי"ה (כגון בסי' רנא, ובסי' רסח, ובסי' רצח), אולם במקרה שלנו אין הוא מציין לדבריו. הב"י לא ציין שכ"כ ראבי"ה, משום שספר זה לא עמד בפני הב"י. בכל המקומות שהב"י מביא את דעת הראבי"ה הוא מביא את דעתו מכלי שני, מתוך ספר אחר (ובמקרה שלנו דברי הראבי"ה הללו לא מצויינים אצל ראשונים אחרים).

הב"י הבין, כאמור, שלפי הטור ניתן להתחיל לקרוא כבר ממנחה, ולכן ציין על זה הב"י לתוס' ולרא"ש ולא לר' פרץ.

מדוע הסיק הב"י שזו היא שיטת התוס' והרא"ש? ייתכן שהסיק כך מלשונם (כפי שאנו הסקנו לעיל סעיף ב, ולפי"ז יש לב"י עוד סיבה להניח שזו גם דעת הטור, בנו של הרא"ש). ייתכן שהוא הסיק זאת מדברי הטור: אם הטור סובר שניתן לקרוא ממנחה הרי בהכרח שזו גם דעת אביו הרא"ש (וממילא גם דעת הר"י שירליאון האו"ז והמרדכי, שנקטו את לשון הרא"ש), ולפיכך, מסתבר שזו גם כוונת התוספות (וכך גם מפורש בהגהה שבפסקי התוס' ברכות אות כב).

העלנו אפשרות לפיה לדעת הב"י לא מסתבר שיהיה "זמן מת" בין מנחה לבין מוצ"ש, שבו לא ניתן לקרוא אף פרשה. לעיל הקשנו על כך: הב"י הרי ציין לגבי סוף הזמן ("עד המנחה") שכן כתב ר' פרץ, והרי שהב"י נקט שלפי ר' פרץ יש "זמן מת", אף שלא היה לב"י הכרח לפרש כך בדברי ר"פ?!

אמנם באמת אין כאן קושיא, שהרי הב"י לא התכוון כלל לומר שר"פ פסק לקרוא עד למנחה, שהרי מדברי ר"פ שבכלבו אין כל ראיה לזה. כוונת הב"י איננה לתת מקור לראשית המשפט בטור, אלא לסופו: "[ישלים אחר אכילה קודם המנחה] אבל משם ואילך כיון שמתחילים אחרת עבר זמנה של זאת" (ואכן, הדיבור המתחיל בבית יוסף נפתח במילים "אבל משם ואילך"). דעה זו ש'משם ואילך' עבר זמנה, אף שלענין גיטין ניתן עד יום רביעי, היא שיטת ר' פרץ.

לפי"ז, הב"י לא הביא שום מקור לדברי הטור, שניתן לקרוא דוקא 'קודם המנחה'. מסתבר שהב"י לא הוצרך להביא מקור לכך שהרי היה ברור לו שזאת דעת התוס' והרא"ש, אליה ציין לפני כן[טו].

טו). לפי אחת האפשרויות שהבאנו לעיל המקור לדברי הטור לגבי סוף הזמן הוא דברי התוס' והרא"ש לגבי תחילת הזמן. לפי"ז פשוט שהב"י לא היה צריך להביא מקור לדברי הטור לגבי סוף הזמן, שהרי לפני כן הוא כבר הביא את דברי התוס' והרא"ש. (מ"מ עדיין יש דוחק בכך שהב"י לא ציין זאת במפורש).

כאשר הב"י עסק בתחילת זמן קריאת שמו"ת, וכן כשעסק בסיום זמן הקריאה, הוא לא הזכיר שישנה דעה נוספת, של ר"פ (הנזכרת בכלבו שעמד לפני הב"י), שלפיה הזמן הקובע אינו מנחה אלא מוצ"ש[טז]. נראה לומר שהב"י סבר שדברי ר"פ הם דעת יחיד, ומכיון שדעה זו היתה תמוהה בעיניו, ומכיון שלא מצאנו אף ראשון שנקט כדברי ר"פ (למעט הכלבו והארחות חיים, שיש להחשיבם כספר אחד, ראה במבוא לארחות חיים הל' שבת מהד' מ"י תשנ"ו עמ' כג), לכן הב"י לא הזכיר את דעת ר"פ[יז].

טז). הב"י ציין שתי דעות נוספות לגבי סוף הזמן - הדעה שניתן עד יום ד' והדעה שניתן עד שמח"ת - אך לא ציין לדעת נוספת שקיימת הלא היא דעת ר"פ שהובאה בכלבו שיקרא עד מוצ"ש. היה ניתן לתרץ שהב"י לא ציין לזה, מכיון שלפי נוסחת הכלבו שהיתה לפניו לא ברור מהי בדיוק דעת ר"פ בענין סיום זמן הקריאה, שהרי לא פירש דבריו בזה, וראה ברשב"ץ הנ"ל. ואף שבנוסחת שניאורסון דעת ר"פ מפורשת מ"מ נוסחא זו לא היתה לפני הב"י כשכתב את דבריו כאן. אמנם, הסבר זה עדיין לא מסביר מדוע לגבי תחילת הזמן לא הביא הב"י שר"פ (לפי נוסחתו המובאת בכלבו) חולק על התוס' והרא"ש ונוקט שניתן לקרוא שמו"ת רק ממוצ"ש.

יז). ר"פ היה נערץ על גדולי הדורות: המהר"ם מרוטנבורג, שהיה בן דורו, מכנה אותו "ארי שבחבורה שר הבירה, מורי הר"ר פרץ" (שו"ת מהר"ם דפוס קרימונא סי' קצב, דפוס ברלין סי' עא), וגדולי תלמידיו של המהר"ם –המרדכי וההגה"מ וכו'– היו ככל הנראה גם תלמידיו. המהרי"ק כתב (בסי' קסב) ש"בכל מקום אנו נוהגים כדברי מורנו הרב ר' פרץ... משום דבתראה הוא טובא, וגם לא משתכח דדייק כוותיה מהפוסקים האחרונים". למרות ההערצה כלפיו נראה שהגהותיו לתשב"ץ אינן מוזכרות בדר"כ בפוסקים שבאו אחריו וקדמו לבית יוסף (לעיתים דבריו נזכרים בכלבו, אולם לא באופן עקבי), בייחוד במקומות בהם דבריו מחודשים ושאין להם חבר. כך נראה לפי בדיקה קצרה ושטחית שערכתי. בנידון דידן דברי ר"פ נזכרו בכלבו אולם הב"י השמיטם, אולי משום שדברי ר"פ היו תמוהים בעיני הב"י, ולא נמצא להם חבר בראשונים אחרים, ומדברי רוב ככל הראשונים הבין הב"י אחרת. [לשם השוואה, ראה בתשב"ץ סי' ה' שהביא בשם המהר"ם שאם שכחו נר על השלחן בשבת והנר נפל מותר לנער את השלחן, בין בנר שעוה ובין בנר שמן, אע"פ שייתכן שהנר יכבה, שהרי יש לפסוק בזה כבבלי שהתיר ולא כירושלמי שאסר. ר' פרץ הגיה שם וחידש ש"טוב להיזהר" לנער את השלחן ע"י גוי, כנראה משום שחשש לשיטת הירושלמי (וכ"כ הגר"א, הובא בביאו"ה). לעומתם, התוס' וראשונים נוספים נקטו שהבבלי שהתיר עסק בנר שעוה ואילו הירושלמי שאסר עסק בנר שמן. דברי ר"פ נזכרו בכלבו סי' לא (ובארחות חיים הלכות שבת אות רח), והב"י בסי' רעז הביא את דברי הכלבו בשם המהר"ם והר"פ, ואת דברי התוס' וסיעתו, ופסקו בטור ובשו"ע כתוס'. הרמ"א בסעיף ג הביא את דברי ר"פ "וטוב לעשותו ע"י אינו יהודי" (והוסיף "במקום שאין צריך כל כך", ונראה שהוא הסבר לדברי הר"פ, שהובאו כלשונם בדרכ"מ הארוך), ומלשון הרמ"א משמע שאף בנר שעוה טוב להחמיר (וכ"כ בביאו"ה, וכן נראה בדרכ"מ הארוך), וזאת למרות שלפי התוס' אין כל טעם להחמיר בנר שעוה. במקרה זה דברי ר"פ הם אמנם מחודשים, אך דבריו מסתמכים על המהר"ם, שהבין את מחלוקת הבבלי והירושלמי באופן אחר מהתוס'

ו. לסיכום, לפי דברינו יוצא שלדעת הב"י, וממילא גם לדעת השו"ע, תחילת זמן הקריאה הוא ממנחה של שבת, ולא צריך להמתין למוצ"ש, וכאמור כך גם פסק במשנ"ב.

ז. כל זה דלא כשיטת הסוברים שכשכתב השו"ע 'מיום ראשון' כוונתו כפשוטו, הלא הם מהר"י אבוהב על הטור, וכן פתח הדביר (רפה, ד).

פתה"ד הקשה על עצמו: אם כוונת הטור והשו"ע היא שניתן לקרוא רק 'מיום ראשון', ולא ממנחה בשבת, אם כן מדוע כתב הב"י שמקור דברי הטור הוא בתוס' ובראב"ש, והרי בתוס' נראה שיכול לקרוא כבר ממנחה, וכן מבואר בפסקי התוס'?! פתה"ד תירץ שכוונת הב"י היא רק לאפוקי מהסוברים שיכול מיום רביעי בלבד ואילך, כמו בגיטין, ובזה התוס' והרא"ש מסכימים, אך לענין האם ניתן ממנחה ואילך, בזה פסק הטור כרא"ש ולא כתוס'.

ולא זכיתי כלל להבין דבריו, ותמיהה רבה יש לי עליהם, שהרי לפי דבריו כיצד ייתכן שהב"י לא ציין מקור לכך שיש לקרוא 'קודם המנחה' [ולפי דברינו מבואר, שהרי לכך כבר ציין לעיל את דברי התוס', אך לפי דבריו הציון לתוס' ולרא"ש הוא רק לענין שלא נקטינן כמו בדיני הבדלה. וצ"ע].

עוד קשה על דבריו, הכיצד לדעתו לא ביאר הב"י כשעסק בתחילת הזמן את המחלוקת בין התוס' לרא"ש?! וכיצד לא הזכיר שם את הראשונים שנקטו שיקרא רק מיום רביעי [שמדעתם בא הטור להוציא, לפי הבנת פתה"ד]?!

ובכלל - הרי דעה זו, שניתן לקרוא רק מיום רביעי [דעה שלפי פתה"ד בא הב"י להוציא ממנה], כלל לא נזכרה במפורש בדברי הראשונים שהיו בפני הב"י. ולא הבנתי כלל כיצד יסביר פתה"ד את הקשיים הללו.

עוד כתב פתה"ד לתמוה על הדרכ"מ, שהעיר בענין תחילת הזמן שהמרדכי והגה"מ סברו שיכול לקרוא ממנחה והכלבו (בשם ר"פ) כתב שרק מיום ראשון, ע"כ, והקשה פתה"ד שלשון המרדכי והגה"מ היא כמו הרא"ש, וא"כ כפי שהרא"ש כוונתו מיום ראשון (שמלשון הטור יוצא שרק מיום ראשון, ומוכח מזה שזו דעת הרא"ש,

---

וסיעתו. דברי ר"פ אינם מנוגדים לדברי המהר"ם אלא רק מחמירים עליהם ש"טוב להיזהר" בכך ולחשוש לירושלמי].

שהרי כלל נקוט בידינו שכאשר הטור נוטה מדעת אביו הרא"ש הוא מפרש זאת) הרי שזו גם דעת המרדכי והגה"מ.

עוד הקשה פתה"ד מדוע הדרכ"מ כתב שלקרוא ממנחה היא דעת המרדכי וההג"מ ולא הוסיף שזו גם דעת התוס'. עד כאן.

ולפי הבנתנו בב"י כל הקושיות הללו מבוארות, ובאמת דעת הרא"ש היא כתוס', וכן דעת הטור, והב"י הרי ציין לדברי התוס' והרא"ש ולכן הדרכ"מ לא הוצרך לציין אליהם, אלא רק הוסיף שכך הוא גם במרדכי ובהג"מ[יח].

ואף שלפי דברינו הלשון בטור ובשו"ע 'מיום ראשון' דחוקה מעט (משא"כ לפי פתה"ד, שפירשה כפשטה) מכל מקום כבר כתב הבית יוסף עצמו בענין אחר שטוב לנו דוחק הלשון מדוחק הענין [בית יוסף יו"ד, רכח, ה, ד"ה 'מי שאמר קונם': "ואע"פ שפשט הלשון מורה על פירוש הריב"ש (מכל מקום) כיון שהענין אינו מתיישב לפירושו מוטב לדחוק הלשון ולכוונו עם הענין", וכלל זה הובא גם בדברי כמה אחרונים].

ח. אף שכל דברינו עד כאן נראים בעינינו אמתיים ונכוחים, מ"מ נציין כאן אפשרות שונה לגמרי, ולפיה הב"י הכריע כשיטת ר' פרץ.

נפתח בנקודות החלשות שיש בהסברנו לעיל בדעת הב"י: ראשית – גם אם שיטת ר"פ היתה תמוהה בעיני הב"י, מ"מ יש דוחק בכך שהב"י כלל לא הזכיר אותה. לכאורה, ראוי היה לו לב"י להביא את דברי ר"פ, להשיג עליהם בקצרה ולפסוק שלא כמותם. שנית - לגבי סוף הזמן הטור כתב במפורש שיקרא עד למנחה, ותמוה קצת מדוע לגבי תחילת הקריאה כתב 'מיום ראשון' ולא ביאר את דבריו. שלישית – לכאורה ראוי היה לו לב"י להביא בפירוש מקור לדברי הטור שניתן לקרוא דוקא 'קודם המנחה', ולא להסתמך על כך שברור שזו דעת התוס' והרא"ש אליה ציין הב"י לפני כן.

יח). הדיין הרב עובדיה אחיטוב הקשה על דברי, שהרי הדרכ"מ כתב: "ומשמע במרדכי... דאף משעה שהתחילו לקרוא הפרשה במנחה, וכן הוא בהגה"מ... ובכל בו כתב דלא יצא אז...", ולפי דרכנו היה צריך הדרכ"מ לכתוב: "וכן משמע במרדכי... דמשעה שהתחילו לקרוא...", והמילה "דאף" מלמדת שהמרדכי חולק על הטור, עכ"ד. לענ"ד קושייתו אינה מוכרחת (שהרי לשון הטור איננה מפורשת), ובכל מקרה גם לפי הישכיל עבדי היה הדרכ"מ צריך לכתוב אחרת: "וכן כתב בכלבו... אבל במרדכי משמע...".

לפיכך, נציע הסבר אחר בדעת ר"פ והב"י [אף שלענ"ד ההסבר הקודם הוא אכן נכון יותר ומכוון אל האמת]: בתחילת דברי ר"פ, כאשר הוא עוסק בסיום זמן הקריאה, היה עליו להדגיש את החידוש, שלמרות שהקריאה ב'מנחה' מעבירה את הציבור לפרשה הבאה מ"מ ניתן לקרוא גם אחריה עד מוצ"ש. העובדה שהוא מזכיר את החידוש הזה רק בסיום דבריו, לגבי תחילת זמן הקריאה, מלמדת שחידוש זה איננו נוגע לגבי סיום זמן הקריאה, שהוא אכן כבר במנחה[ט].

בסיום דבריו מחדש ר"פ שלמרות ש'מנחה' היא השעה בה עובר הציבור לפרשה הבאה, מכל מקום יש להמתין עד לסיום היום כדי להתחיל ולקרוא את הפרשה הבאה "כיון שבאותו היום קראו הפרשה שעברה" ולכן היום כולו נגרר אחריה. לעומת זאת, בראשית דבריו הוא מזכיר את ענין ה'מנחה' מבלי להעיר דבר, ומכאן שלדעתו סיום זמן הקריאה הוא במנחה.

כאשר ר"פ כותב שתחילת הקריאה היא רק במוצ"ש אין כוונתו לחדש דין, אלא להסביר את שיטת הר"י שירליאון והתוס' ושאר הראשונים: כאשר הם כתבו שניתן להתחיל לקרוא 'כל השבוע' כוונתם היא ממוצ"ש, ולא ממנחה, וכפי שמשמע מפשט לשונם.

מעתה יש להבין את דברי הב"י באופן הבא: כאשר כתב הטור שתחילת זמן הקריאה הוא 'מיום ראשון', ציין הב"י שהמקור לזה הוא בתוס' וברא"ש, שהרי הם כתבו שקורא 'כל השבוע' וכוונתם היא ממוצאי השבת, וכפי שהסביר את דבריהם ר' פרץ. הב"י לא הזכיר את דברי ר"פ, מכיוון שדבריו אינם אלא פירוט של מה שמובא בתוס' וברא"ש, והדבר ברור מתוך לשונם. כאשר המשיך הטור וכתב שסוף זמן הקריאה הוא במנחה, לא יכול היה הב"י לציין בזה לדברי הראשונים, שהרי הם כלל לא עסקו בסיום זמן הקריאה, אלא רק בתחילת זמנה. משום כך ציין הב"י לדברי ר"פ (שמובאים בכלבו), מהם עולה כי סיום הזמן הוא במנחה.

אולם, על אף שניתן להסביר כך את שיטת הב"י, מ"מ הדברים אינם נראים בעיני, מכמה סיבות (שאת רובן כבר הזכרנו לעיל): א. אילו הראשונים היו סוברים

יט). אין הכרח בסברא זאת, שהרי ניתן לומר שר"פ עסק תחילה בעיקרי הדינים שעולים מתוך דברי ר"י שירליאון, ורק אחר כך פנה ר"פ לפרש את דבריהם, וביאר שאע"פ ש'מנחה' היא נקודת המפנה, מ"מ כל יום השבת נגרר אחרי הקריאה העיקרית בשחרית. אמנם אע"פ שאין הכרח לבאר כך את דברי ר"פ, מ"מ ייתכן לומר שכך הבין הב"י את דברי ר"פ, כפי שהצענו בגוף המאמר כאן.

שניתן לקרוא רק מיום ראשון היה עליהם לפרש זאת, וכן לפרש את הטעם לכך. דחוק מאוד לטעון שסברא זו של ר' פרץ היתה כ"כ פשוטה בעיני הראשונים עד שהם לא ראו צורך להזכירה. ב. מלשון התוס' והמרדכי משמע שלדעתם ניתן לקרוא כבר ממנחה. ג. נראה שכך יש לפרש גם את דברי ההגה"מ. ד. לפי דברינו היה הב"י צריך לציין את דברי הכלבו על המילים "ישלים אחר אכילה קודם המנחה אבל משם ואילך כיון שמתחילים אחרת עבר זמנה של זאת" אולם הדיבור המתחיל בב"י הוא רק מהמילים "אבל משם ואילך...".

לפיכך, נראה בעיני שהסבר זה בדברי הב"י איננו נכון, וההסבר הנכון בדבריו הוא כפי שכתבנו לעיל: הב"י לא הזכיר כלל את דברי הר"פ, ולדעת הב"י שיטת התוס' והרא"ש היא שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה, וכך נפסק בטור ובשו"ע, כפי שהסביר במשנה ברורה.

◆

ד.

שיטות הראשונים והאחרונים בנידון

עד כאן הבאנו ראיות מדיוק לשונות הראשונים ומתוכן דבריהם, וכעת נראה מהי 'דרך המלך' בה פסעו גדולי ישראל, מאז ימי הראשונים ועד לימינו:

הדעות הנוקטות שניתן לקרוא ממנחה:

א. כמה חכמים כתבו במפורש שקריאת שמו"ת מתחילה במנחה של שבת: עץ חיים מלונדרץ (ח"א, הל' קריאת התורה, עמ' נב, חיברו ר' יעקב חזן באנגליה בשנת ה'מ"ז), פסקי ריקנאטי (סי' לד[כ]), שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רפח) וקיצור של"ה (מסכת שבת). כך מובא גם בפסקי תוספות, אך כבר הבאנו לעיל שכנראה מדובר בהגהה מאוחרת שנוספה בדבריהם. בעל כנסת הגדולה (שיירי כנה"ג, בסוף הגהות הטור) הביא את

כ). תשובתו זו היא ליקוט מתוך תשובת מהר"ם מרוטנבורג (אלא שר"מ ריקנאטי ניסח אותה באופן שונה). האחרונים ציטטו לא מעט מדברי הריקנאטי (ובמקרה דנן, לדוגמא, הביא את דברי הריקנאטי בפרמ"ג א"א סק"ה), אך הראשונים כמעט לא הביאו מדבריו. המהרי"ק ציטט ממנו לראשונה, ואחריו כנראה הרדב"ז. ייתכן שלראשונים היה יחס מסויג לספר זה משום שמדובר בליקוט מחיבורים שונים שעשה המחבר והמדפיסים שינו את סדר הסימנים (ע"פ פרופ' שמחה עמנואל, שנתון המשפט העברי, כה, עמ' 160).

דברי הריקנאטי ללא חולק. הרדב"ז אף כתב שאינו מבין את דעת מי שסובר שניתן להתחיל רק מיום ראשון (והוסיף שלדעתו אף עדיף להתחיל לקרוא שמו"ת מיד אחר מנחה של שבת). מסתבר שכל החכמים הללו הבינו שזו היא שיטת הרא"ש והטור ורוב הראשונים.

ב. מהר"י בירב (בבית יעקב על הרמב"ם תפילה יג, כה) כתב שלדעת התוס' יכול לקרוא ממנחה, ולא הביא חולק, ומשמע קצת שסבר שזו דעת כל הראשונים. גם במעשה רקח (לגאון ר' מסעוד חי רקח, על הרמב"ם שם) כתב כן בדעת התוס'. לענ"ד, מסתבר שהשו"ע פסע בענין זה בעקבות רבו, מהר"י בירב. הפרי חדש (רפה, ג) כתב שניתן לקרוא כבר ממנחה, ולדעתו כך פסק השו"ע (ובשתילי זיתים סק"ה הביא את דברי הפרי חדש ללא חולק). מכך ניתן להסיק שלדעת הפר"ח זו גם דעת התוס', הרא"ש והטור, שהרי מדברי הב"י נראה שהוא פוסע בעקבותם (ממילא זו גם דעת ר"י שירליאון, או"ז ומרדכי, שנקטו את לשון הרא"ש). לעיל (סעיף ג) הבאנו ראיות לכך שהב"י אכן נקט שניתן לקרוא ממנחה, כשיטת הפר"ח. בפרמ"ג (א"א סק"ה) הבין מדברי הב"י בשם התוס' והרא"ש שניתן לקרוא ממנחה (אך למרות זאת הביא את דעת ר' פרץ וסיים ש'צ"ע' מבלי להכריע, ובעקבותיו כך נקט בקצוה"ש עב, א, בדה"ש ג, שהדבר נשאר בספק). המשנ"ב (רפה סק"ז, ושעה"צ יב) נקט שקורא ממנחה, ולדעתו זו כוונת הטור והשו"ע, וזו גם כוונת התוס', הרא"ש, ההגה"מ, האו"ז והמרדכי (אולי לא כתב שכך ברור מדברי המרדכי כיון שלפי הגהת הב"ח במרדכי אין זה מוכח), וכתב שכך מפורש בתוספות (לענ"ד אולי כוונתו לפסקי תוספות), ונראה מדבריו שהבין שזו היא מסקנת הדרכי משה.

ג. רבים מגדולי זמננו פסקו כשיטת המשנ"ב, וכתבו שכבר ממנחה ניתן לקרוא שמו"ת: שש"כ (מב, נח), הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה, שבת ח"ב, עמ' קצג), שונה הלכות (רפה, ז), שו"ת עשה לך רב (ח"ז סי' טז), ילקוט יוסף (רפה, ה), רבבות אפרים (ח"ה, סי' ריז), הג"ר אשר וייס (שו"ת מנחת אשר ח"א יג, א), הגר"מ אליהו (הלכות חגים כא, כח, וכן במאמר מרדכי, שבת ח"א פרק ב, יד), פניני הלכה (שבת ה, ט), הגר"ש קמינצקי (קובץ הלכות, שבת יט, ו), שו"ת קנין תורה בהלכה (ח"ו בהשלמות סי' ז'), והאדמו"ר מתולדות אהרן (ר' אברהם יצחק קאהן, בהסכמתו לקנה בשם ח"א, מופיעה רק במהדורת תשל"ט ומהדורת תשע"א), ונראה שלכך נטה הגר"י רצאבי (שו"ע המקוצר נד, יב), ונראה שכן נקט כעיקר הגר"נ קרליץ (חוט שני, שבת ח"ד עמ' קיד ד"ה 'קריאת', אף

שהביא גם את החולקים). כך גם דעת הגרי"ש אלישיב, הגר"י ליברמן, הגר"מ מאזוז והגר"ש דבליצקי (הובאו בהערה[כא]).

דעות ביניים:

ד. בדרכ"מ (רפה, א) הביא **שמשמע** במרדכי שיכול לקרוא כבר ממנחה[כב], והביא הדרכ"מ שבהגה"מ מובא שניתן לקרוא ממנחה, ואח"כ הביא הדרכ"מ את דעת ר' פרץ החולקת. כאמור, מדברי המשנ"ב נראה שהבין שהדרכ"מ הסיק שיכול לקרוא ממנחה. [נאיר שלש נקודות בדברי הדרכ"מ: א. לדעתו לא ניתן להסיק שיקרא רק ממוצ"ש מתוך המילים "לאחר השבת" או "מיום ראשון", שהרי המרדכי נקט אף הוא את הלשון הזו. ב. מדוע הדרכ"מ ציין ש'משמע' כך מהמרדכי ולא כתב שמשמע כך גם מהתוס'? ייתכן שגרס במרדכי 'משבת במנחה', ולדעתו מהתוס' שכתבו 'בשבת במנחה' אין ראיה. ייתכן שלא הביא שכך משמע גם בתוס' משום שדברי התוס' כבר מובאים בב"י. ג. הדרכ"מ לא הביא ראיה לכאן או לכאן מלשון האו"ז וכו', משום שלדעתו אין מהם ראיה ברורה, או משום שלשון האו"ז זהה ללשון הרא"ש ודברי הרא"ש כבר הובאו בב"י]. מהגהת הב"ח על המרדכי נראה שהב"ח נקט שלשיטת המרדכי ניתן לקרוא רק מיום ראשון. הב"ח לא הגיה את דברי התוס', ומכך ניתן להסיק בפשטות שהתוס' סברו לפי הבנתו שכבר ממנחה הקריאה מותרת.

כא). כך מוכח מדעת הנוקטים שאת פרשת 'וזאת הברכה' ניתן לקרוא ממנחה של שבת האזינו: הגרי"ש אלישיב (ישא יוסף ח"ג סי' סו וכן משמע מדבריו שהובאו באהל יעקב לרב סקוצילס פ"ט א, וכעי"ז בפסקיו לגבי פרשת בראשית שהובאו בשיעורי הגרי"ש אלישיב, וכן בפסקיו שבספר וישמע משה ח"א עמ' קיג), הגר"י ליברמן (גם אני אודך סי' כא), הגר"מ מאזוז (שם, וכן בתשובתו שבמקור נאמן, ח"א, סי' שעח). זו גם דעת הגר"ש דבליצקי שנקט שבקריאת פרשת בראשית לא צריך להמתין למוצאי שמח"ת (הסכמתו לספר בכורי חיים, הובא בספר סוכת חיים, עמ' עו, והוסיף הגרש"ד שזה 'מעיקר הדין' אך 'רצוי לכתחילה' להמתין שהציבור יקראו בשני וחמישי או במנחה משום שקריאת בראשית בשמחת תורה היא ממנהג בלבד, וכעי"ז דן הגרש"ד בספרו זה השלחן, ח"א, או"ח רפה), ויש מהפוסקים שנקטו שבכל שבת יקרא ממנחה ובכל זאת פסקו שפרשת בראשית יקרא רק אחרי החג, משום שקריאת 'בראשית' בשמח"ת היא רק מצד המנהג להתחיל מיד בקריאת חדשה בתורה, ולא משום שהתחילה הפרשה הבאה (ולהלן פרק ה' נדון בענין זה באריכות).

כב). בבני ציון (לרב"צ לכטמאן) כתב להקשות על זה, שהרי במרדכי מזוזה כתב שקורא מיום ראשון, וכתב הבני ציון לתרץ ש"כנראה שנעלם מהדרכ"מ דברי המרדכי בהלכות מזוזה", ע"כ, ולפי דברינו לעיל (סעיף ב) אין כל ראיה מדברי המרדכי מזוזה וממילא אין צורך לדחוק כך בדעת הדרכ"מ.

הדעות הנוקטות שניתן לקרוא רק מיום ראשון:

ה. לדעת ר' פרץ בהגהתו על התשב"ץ ניתן לקרוא שמו"ת רק מיום ראשון. הגהתו זו הובאה בארחות חיים ובכלבו (דברי הכלבו הובאו בדרכ"מ, שהביא לפני כן את הדעות החולקות). נראה שזו גם דעת הרשב"ץ. אמנם, לפי הגירסא בתשב"ץ מהד' שניאורסון הרי שר' פרץ לא כתב את דעתו בענין זה במפורש [וראה בהערה כאן לבירור דעת הרשב"ץ, והאם מהד' שניאורסון עמדה לפניו[כג]]. לענ"ד, משמע קצת בראבי"ה (סי' כב) שניתן לקרוא שמו"ת מיום ראשון בלבד (שהרי כתב שסיום הזמן הוא

כג). מלשון הרשב"ץ לברכות מוכח לענ"ד שהנוסח המצוי לפנינו במהדורת שניאורסון עמד בפניו. נביא את דבריו ונדון בהם: בראשית דבריו הרשב"ץ דן בתחילת זמן הקריאה וכתב: "יש מפרשים שקורא מיום ראשון ואילך, שכיון שהתחילו הצבור לקרות פרשה זאת במנחה עם הצבור מקרי עם הציבור, ודוקא מיום ראשון ואילך אבל בשבת עצמה לאחר המנחה לא מקרי עם הציבור כיון שבאותו יום בשחרית קראו פרשה שעברה" (והוסיף לציין לדעה לפיה ניתן לקרוא רק מיום רביעי ואילך). דעה זאת היא כדעת הכלבו בשם ר"פ, אולם הרשב"ץ אינו מזכיר מי הם בעלי דעה זאת. לאחר מכן מביא הרשב"ץ כמה דעות לגבי סיום הזמן (הדעה שיש לסיימה לפני הסעודה, ודעת ר"י שגם אחרי הסעודה יצא, ודעת מהר"ם שבדיעבד יכול לקרוא עד יום שלישי), ולאחר שהוא מביא את הדעה שאפשר לקרוא שמו"ת עד יום ג' הוא כותב: "ורבנו פרץ הגיה עליו והביא ראיה מתוס' רבנו יהודה ז"ל וכו' דהכא עם הציבור בעינן ולא מיקרי עם הציבור אחר שקראו פרשה אחרת, אלא שבשבת עצמו אע"פ שהתחילה פרשה אחרת לאחר מנחה שפיר מקרי עם הציבור". נראה שזוהי דעת ר"פ, לפי מהדורת שניאורסון. לאחר מכן מוסיף הרשב"ץ: "ויש אומרים דלאחר מנחה לא מקרי עם הציבור...".

ראינו שלגבי סוף הזמן הביא הרשב"ץ את הדעה שיש לסיים עד מנחה ואת הדעה שניתן לסיים עד מוצ"ש, אך לגבי תחילת הזמן הביא הרשב"ץ רק את הדעה שמוצ"ש הוא זמן התחלת הקריאה. מדוע? נראה שברור היה לרשב"ץ שלא שייך שיקראו את הפרשה הבאה באותו היום שבו קראו את פרשת השבוע, שהיא הקריאה העיקרית באותו היום. הספק הוא לפיכך רק בשאלה האם את הפרשה הקודמת ניתן לקרוא אחרי מנחה [ראה כעי"ז בהגהות מהר"י אבוהב על הטור סי' רפה, שנטה לומר שהטור מתיר להתחיל לקרוא רק מיום ראשון, והוסיף מהר"י אבוהב שמ"מ את הפרשה הקודמת יקרא רק עד מנחה]. מעתה נוכל לומר שדברי הרשב"ץ בענין תחילת הזמן אכן אינם דברי הכלבו בשם ר"פ (ולכן הוא לא מזכיר שמקורם בר"פ), אלא הם היסק שלו מתוך דברי הר"פ מהד' שניאורסון: אם סוף זמן הקריאה הוא במוצ"ש אז ק"ו שהתחלת הקריאה איננה אפשרית לפני מוצ"ש. [ניתן להציע הסברים נוספים מדוע הרשב"ץ לא הזכיר שאלו הם דברי הכלבו: ייתכן שהרשב"ץ הקפיד להזכיר את שמו של בעל הדעה רק במקום שברור היה שמדובר בחידוש של בעל אותה דעה. עוד ייתכן לומר שהרשב"ץ ראה שבר"פ שלפניו, במהד' שניאורסון, כתוב אחרת מהמובא בכלבו בשם ר"פ, ולכן הביא את דברי הכלבו אך לא ציין שהם דברי ר"פ כיון שלא היה ברור לרשב"ץ מהי באמת דעת ר"פ. ישנם עוד הסברים אפשריים לדבר, ואכמ"ל]. לפי הסברנו זה יוצא שלפי הגי' בכלבו, לפיה ר"פ עסק בתחילת הזמן, לא ניתן להסיק בהחלט שכך יסבור ר"פ גם לגבי סוף זמן הקריאה (ובסעיף ו נדון האם ניתן לדייק זאת מדבריו). לעומת

במנחה, אך לגבי תחילת הזמן לא כתב אלא שיקרא 'כל ימות השבוע', אמנם דיוק זה איננו מוכרח). **דברי הראבי"ה לא הובאו בב"י** (ספרו של הראבי"ה לא היה לפני הב"י, ולכן פעמים רבות דבריו מובאים בב"י מכלי שני).

ו. מהר"י אבוהב (השני, בביאורו על הטור סי' רפה[כד]) **כתב שלפי הרא"ש והטור ניתן לקרוא שמו"ת רק "מיום ראשון" ולא ממנחה** (ומכך נסיק שלדעתו זו גם דעת ר"י שירליאון, או"ז ומרדכי). **אעיר כי לענ"ד מסוף דברי מהר"י אבוהב נראה שאמנם הוא נטה לכך אך הדבר לא היה ברור לו לגמרי [יש לציין שמהר"י בירב, שדעתו הובאה לעיל, היה תלמידו של מהר"י אבוהב** (כך העיד בקורא הדורות), **אך במקרה זה חלק ככל הנראה על רבו** (ניתן לומר שרבו לא התייחס לדברי התוס' ולכן אין כאן מחלוקת בהכרח, אולם כבר הערנו שמשמע קצת שמהר"י בירב נקט שזו דעת כל הראשונים). **הבית יוסף מביא את דברי "רבינו הגדול" מהר"י אבוהב למעלה מ-200 פעמים בחלק או"ח, אולם במקרה דנן לא הביא הב"י את דבריו**[כה]**].**

זאת לפי גי' שניאורסון, לפיה עסק ר"פ בסוף הזמן, ניתן להסיק שכך יסבור ר"פ גם לגבי תחילת הזמן (ובסעיף ו נביא שהדבר אינו מוכרח).

אמנם, ניתן לדחוק ולדחות את הנחתינו לעיל, לפיה הרשב"ץ סבר שלא ייתכן שתחילת זמן הקריאה הוא במנחה: ייתכן לומר שהרשב"ץ לא הביא שתי דעות לגבי תחילת הזמן פשוט משום שרצה להביא בדבריו רק דעות שמפורשות בראשונים, ובענין זה אין שתי דעות מפורשות. אמנם, מהתוס' משמע שניתן לקרוא כבר ממנחה, אך הם לא כתבו זאת במפורש ודבריהם נתונים לפרשנויות שונות. הרשב"ץ בחר משום כך לצטט רק את דברי הכלבו המפורשים, מבלי להזכיר את הדעה השניה, שאינה ברורה. לעומת זאת, לגבי סוף הזמן עמדו לפניו שתי דעות - דברי ר"פ במהד' שניאורסון, וגם דברי הראבי"ה בסי' כב, שכותב במפורש שיקרא עד מנחה.

כד). מהר"י אבוהב אף חיבר 'שיטה' על מסכת ברכות, שעדיין לא נדפסה, אולם בדבריו ב'שיטה' על סוגיית שנים מקרא ואחד תרגום הוא לא התייחס לזמן הראוי לקריאה.

כה). ראה בהקדמה לביאור ר"י אבוהב על הטור (מ"י, מהד' שניה תשס"ג, עמ' 47, מובא כאן בשינויים קלים) שם כתב המהדיר הרב הושע רבינוביץ: "מרן... כותב בהקדמתו לבית יוסף אורח חיים: 'והנה בא לידי ביאור רב בספר אורח חיים לרבנו הגדול כמהר"ר יצחק אבוהב ז"ל... והסכמתי לכתוב דבריהם בשמם ובמקום שנראה לי לחלוק עליהם אכתוב מה שקשה לי על דבריהם ואכתוב דעתי והמעיין יבחר הטוב בעיניו'. נראים דברי החוקר דימיטרובסקי, שמרן קיבל את הביאור של מהר"י אבוהב מידי רבו מהר"י בירב שהיה 'מגדולי תלמידי הר"י אבוהב'. על פי רוב מסכים מרן השו"ע לביאוריו ופסקיו של מהר"י שהוא מביא, אולם אין הוא מהסס גם מלחלוק עליו. יש שמרן נמנע מלהביאו, ושמא יש לשער שדבריו לא נראו בעיניו (בסי' ק, ד"ה 'וצריך' כתב מרן: ודברי רבנו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בזה מגומגמים בעיני ולכן לא כתבתים...)", ע"כ. מסתבר לפי"ז שהב"י לא הזכיר את דברי מהר"י אבוהב כיון שלא סבר כמותו. אמנם, לענ"ד יש לשים לב לתופעה מעניינת אליה שמתי לב כעת: הב"י מזכיר את

בפתח הדביר (או"ח רפה, ד) הבין מלשון התוס' שלדעתם ניתן לקרוא כבר ממנחה, ולדעת פתח הדביר הטור חלק על זה וממילא בהכרח שזו גם דעת אביו הרא"ש (עוד הוסיף בפתה"ד וכתב שמכיון שלשון ההגה"מ והמרדכי היא כלשון הרא"ש לכן בהכרח שזו גם דעתם, וממילא הקשה על הדרכ"מ שכתב אחרת בדעתם). לעיל הבאנו קשיים רבים שיש לענ"ד על שיטת פתה"ד.

ז. הישכיל עבדי, הקנה בשם והבירור הלכה (ישכיל עבדי ח"ה סי' לט; קנה בשם ח"א סי' טו, וכן ח"ד סי' כא; בירור הלכה סי' רפה אות כד), נקטו שלפי רוב הראשונים ניתן לקרוא שמו"ת רק לאחר השבת: כך לדעתם סברו הר"י שירליאון, האו"ז, ר' פרץ, הרא"ש, הטור והשו"ע, וכנראה זו גם דעת המרדכי. לדעת הקנה בשם כך סברו גם התוס' וההגה"מ (וכן ר' יונה, ולא זכיתי להבין ראיותיו). הבני ציון כתב שזו דעת המרדכי, הטור והשו"ע. שו"ר שגם בהלכות שבת בשבת לגרמ"מ קארפ (עח, ג) נקט כשיטה זו, ובפסקי תשובות (אות ו) חשש לדברי ה'בירור הלכה'.

◆

ה.

סיום זמן שמו"ת - במנחת שבת או במוצ"ש

עד כה ראינו את שתי השיטות בנוגע לתחילת זמן קריאת שמו"ת. כעת ננסה לסכם את דברי הראשונים בנוגע לסיום זמנה: האם ניתן לקרוא שמו"ת עד למוצ"ש, או שמא צריך לסיים את הקריאה עד למנחה של שבת.

א. הסוברים שסיום זמן קריאת שמו"ת הוא במנחה:

לדעת הראבי"ה (סי' כב) ולדעת מהר"י אבוהב (על הטור סי' רפה), יש לסיים את קריאת שמו"ת עד למנחה.

מהר"י אבוהב ברציפות, ואין כמעט מקרה בו ישנם 10 סימנים רצופים בב"י מבלי שיוזכרו בהם דברי מהר"י אבוהב (למעט סימנים בהם בכתב היד של מהר"י אבוהב אין מאומה: סי' קסו-רמא, וכן שמה-תצד, וכן תקל-תרע, וכן תרפג-תרצז). רק שני מקרים מצאתי בהם דברי מהר"י אבוהב אינם מצוטטים בב"י במשך סימנים רבים (סימנים רעא-ש, וכן תקז-תקכה), כשהאחד מהם כולל את סי' רפה. אולי ניתן להסיק מכך שכאשר הב"י עסק בסימנים אלו לא היו אז תחת ידו דברי מהר"י אבוהב (רשימת אזכורי מהר"י אבוהב בב"י נערכה ע"י הרב הושע רבינוביץ, והיא מופיעה בהקדמתו לביאור מהר"י אבוהב על הטור עמ' 69-64).

ב. הסוברים שסיום זמן קריאת שמו"ת הוא במוצ"ש:

מלשון המהר"ם מרוטנבורג (תשובות פסקים ומנהגים למהר"ם מרוטנבורג, מהד' מה"ק ח"א, פסקים סי' רמז, הובא בבירור הלכה) נראה לכאורה שניתן לקרוא עד מוצ"ש: "המשלים ביום שבת ממש יוצא ידי שמים בלי ספק, בין קודם תפילה בין לאחר תפילה או לאחר אכילה". המהר"ם לא ציין שיש להשלים לפני מנחה, ומכאן ניתן להסיק שלדעתו ניתן לקרוא עד מוצ"ש. אמנם ניתן לדחות: ראשית, הרי ייתכן לדחוק ולומר שכוונתו "[מיד] לאחר אכילה". שנית, ייתכן שכוונת מהר"ם היא רק להוציא מן הדעות שסברו שיש לקרוא שמו"ת בשבת לפני התפילה דוקא, או לפני הסעודה דוקא (כך נקטו רוב אלו שסברו שיש לקרוא שמו"ת דוקא בשבת, והובאו דבריהם לעיל פרק ג [נדפס בגיליון הקודם]). לכן הדגיש המהר"ם שגם לאחר התפילה וגם לאחר האכילה יצא, אולם אין כוונתו להתייחס לכל משך הזמן שבין האכילה ובין מוצאי השבת. שלישית, הרי שיטת מהר"ם כאן היא שיש לקרוא שמו"ת דווקא בשבת, ולפי שיטה זו 'עם הציבור' אין פירושו בזמן בו הציבור קורא בתורה במהלך השבוע. לפי שיטה זו ייתכן שאכן אין להתחשב בקריאת התורה שבמנחה. אין להוכיח מדברי המהר"ם, שלא נפסקו להלכה, לגבי השיטה האחרת, שנפסקה להלכה, לפיה כל השבוע ראוי לקריאת שמו"ת[כו].

עיון בדברי הראבי"ה (מהד' דבליצקי, ברכות, סי' כב) מחזק את הדחיה השלישית שהבאנו: "...'ובלבד שלא יקדים ולא יאחר'. יש מפרשים שדווקא ביום השבת משלים, ויש מפרשים שכל ימות השבוע וכל השבת עד מנחה אינו נקרא מקדים

כו). בפרק ג' של קונטרס זה (שפורסם בהאוצר גליון טז, סיון תשע"ח) הבאנו את שיטות הראשונים שנקטו שזמן קריאת שמו"ת הוא ביום השבת עצמו. לכאורה מסתבר שלדעתם ניתן לקרוא שמו"ת עד מוצ"ש, שהרי לשיטתם הקריאה תלויה ב'יום' בו נקראת הפרשה, ו'היום' הרי מסתיים רק במוצ"ש. אמנם אפשר לדחות ולומר שלדעת הראשונים הללו יש צורך שיתקיימו שני תנאים: האחד –שהקריאה תהיה ביום השבת, והשני - שהציבור לא יקרא באותו הזמן את הפרשה הבאה, כלומר שעוד לא הגיע זמן מנחה. ניתן בנוסף לומר שהראשונים הללו, או לפחות חלקם, סוברים שלמושג 'עם הציבור' יש שני פירושים, שבשניהם יש להתחשב: לפי הפירוש הרחב הכוונה היא לזמן שממנחת שבת ועד זו שלאחריה, והמהדרים נוקטים בנוסף את הפירוש המצומצם לפיו הכוונה לקריאה ביום השבת. לפיכך גם מי שוקרא בשבת צריך לסיים את הקריאה עד למנחה, כדי לעמוד גם בפירוש הרחב של המושג. כך ניתן להסביר גם את דברי המהר"ם שהובאו כאן. המעיין בפרק ג' של קונטרס זה יראה שאכן כל אלו שנקטו שזמן הקריאה הוא בשבת כתבו שיש לקרוא "בשחרית", או "קודם האוכל" וכדו', או מילה במילה עם הש"ץ, ורק המהר"ם וה'יש אומרים' הראשון שבראבי"ה לא הגדירו מתי במהלך יום השבת יש לקרוא.

ומאחר, כיון שהפרשה הוקבעה לאותו שבת...". ההגבלה "עד מנחה" לא הובאה בשיטת ה'יש מפרשים' הראשון, ולכן נראה שלשיטתם ניתן לקרוא עד מוצ"ש. לעומת זאת לפי ה'יש מפרשים' השני, שהיא השיטה שנתקבלה להלכה, יש לסיים את הקריאה עד מנחה.

לדעת ר' פרץ בנוסחת שניאורסון (בהגהותיו על תשב"ץ קטן סי' לו), אותה הבאנו לעיל, ניתן לקרוא שמו"ת עד מוצ"ש. הבאנו לעיל שעל אף שככל הנראה נוסחא זו עמדה בדרך כלל לפני הבית יוסף, מכל מקום בסוגיא זו גם הב"י לא ראה את הדברים הללו של ר"פ.

לעומת זאת לפי דברי ר"פ בנוסחא הרגילה (בהגהותיו על תשב"ץ קטן מהד' מכון ירושלים סי' קפד), שהיא הגירסא המצוטטת בכלבו (ודברי הכלבו הובאו בדרכי משה), ר' פרץ כלל לא התייחס לסיום זמן הקריאה, אלא לתחילת הזמן[כז].

בבירור הלכה (אות כה) דייק הרב זילבר מלשון כמה ראשונים שלדעתם ניתן לקרוא שמו"ת עד מוצ"ש: רמב"ם (תפילה יג, כה), ר' מנוח (על הרמב"ם שם), אהל מועד (סיום שער התפילה, דף פט ע"א), ספר הבתים (שערי קריאת התורה, שער א, אות ו), תוספות ר"י שירליאון (והובאו דבריו בתוס' הנדפס, ובעוד ראשונים), או"ז (ק"ש סי' יב), ר' ירוחם (נתיב ב, חלק ג) והרקאנאטי (סי' לד). דיוקו של הבירור הלכה הוא מכך שראשונים אלו כתבו שניתן לקרוא שמו"ת בשבת גם לאחר הסעודה, ולא ציינו שעליו לסיים את הקריאה עד למנחה. חלק מהראשונים ציינו שניתן לקרוא 'כל השבוע' [או 'עד לשבת', ולשונות דומים], ומכך משמע שניתן לקרוא עד לסיום השבת.

כז). בספר קריאת שמו"ת והלכותיה (פרק ג, הערה טו) רצה לומר שר' פרץ נקט (לפי הגירסא הרגילה בדבריו) לגבי תחילת הזמן שניתן לקרוא רק ממוצ"ש, וניתן לדייק מדבריו שגם סיום זמן הקריאה הוא עד מוצ"ש, שהרי כתב: "ולא אקרי עם הציבור לאחר השבת, שהרי כבר התחילו לקרוא בציבור מסדר אחרת במנחה". אמנם לענ"ד אין מלשונו ראיה, שהרי בלשון זו כוונתו להתנגד לשיטה הנוקטת שניתן עד יום רביעי, ולכן כתב ש'אחרי השבת' אינו זמן הקריאה, ואינו עוסק בשאלה האם אפשר עד מנחה או עד מוצ"ש. זאת ועוד: ייתכן שבמילים 'לאחר השבת' אין כוונתו לומר 'ממוצאי שבת' אלא כוונתו שימים ראשון שני ושלישי שנחשבים [לענין גט] 'לאחר השבת' לא ניתן לקרוא בהם שמו"ת שהרי אינו 'עם הציבור'.

אמנם, לענ"ד אין ראיה מלשון הראשונים, ונבאר את דברינו: האו"ז כתב תחילה שאין לחשוש לשיטה הנוקטת שניתן לקרוא רק "מיום רביעי ואילך", ולדעתו "כל השבוע קרי 'עם הציבור'... כיון דמתחילים בה ממנחה דשבתא". אחר כך כתב לגבי סוף זמן הקריאה שרבי צווה את בניו "שקודם אכילה יש לו להשלימה, מיהו אם השלימה לאחר אכילה שפיר דמי". הוא אמנם אינו מזכיר שיש להשלימה לפני מנחה, אך לענ"ד אין לדייק מכך, משום שסמך על דבריו לעיל "ממנחה דשבתא", וכאן לא בא אלא להדגיש שדברי רבי לבניו אינם מעיקר הדין. כעין זה יש לדחות את הדיוק מלשון התוספות ר"י שירליאון (וממובאותיו בתוספות הנדפס ובעוד ראשונים) ומלשון האהל מועד (ובר' ירוחם החליף את הסדר, ובתחילה כתב ש"אם לא גמרה קודם אכילה יכול לגומרה אחר אכילה" ולא ציין שיסיים לפני מנחה, ורק אח"כ הביא את דברי ר"י שירליאון ש"מאחר שקראו בו בשבת במנחה שעברה שפיר מיקרי 'עם הציבור'..."., ומ"מ לענ"ד גם מדבריו אין כאן ראיה). ראיה לדחייתנו זאת יש להביא מהריקנאטי שכתב שאם קרא שמו"ת לאחר האכילה יצא [מבלי לציין שיקרא עד למנחה], אך לפני כן כתב שתחילת זמן הקריאה הוא במנחה, ומכך נראה לענ"ד שלדעתו גם סוף הזמן הוא במנחה [שהרי לא מסתבר שבזמן שבין מנחה למוצ"ש ניתן יהיה לקרוא גם את הפרשה הבאה וגם את הפרשה הנוכחית, וראה להלן סעיף ו בענין זה]. מלשון רבנו מנוח אין כל ראיה למיעוט הבנתי, ולא זכיתי להבין מדוע הביא הרב זילבר ראיה מדבריו. מלשון הרמב"ם וספר הבתים משמע קצת שיכול לקרוא עד מוצ"ש, שהרי כתבו שיקרא במשך השבוע, ולא ציינו שסיום הזמן הוא במנחה של שבת, אך אין ראיה גמורה מלשונם (וכן הבין מהדיר ספר הבתים, הרב הרשלר, בהערתו שם), שהרי נראה קצת שלא ירדו לפרט את כל דיני זמן הקריאה לפרטיהן, וכמו כן ייתכן שלא ציינו זאת משום שבזמנם בכל מקרה לא היה פנאי לקריאת שמו"ת בין מנחה למוצ"ש [לעיל הבאנו, בענין תחילת זמן הקריאה, שבספר קריאת שמו"ת והלכותיה לרב מלר הציע לבאר שכיון שבתקופת הראשונים היו רגילים להתפלל מנחה בשבת סמוך לשקיעה, לכן הראשונים לא התייחסו לדקות הבודדות הללו שממנחה עד מוצ"ש, וכעין זה הציע כבר הגרח"ד הלוי בשו"ת עשה לך רב ח"ז סי' טז ע"פ דברי הרמב"ם הל' שבת ל, י].

◆

ו.

האם ניתן להשוות בין תחילת זמן הקריאה לסיומו

לכאורה ניתן להשוות בין **תחילת** זמן הקריאה **לסיום** זמנה, ולטעון שכל הסוברים שיש לסיים שמו"ת עד למנחה יסברו ממילא שתחילת זמנה הוא ממנחה, וכך גם כל הסוברים שסיום זמנה הוא במוצ"ש יסברו ממילא שתחילת זמנה הוא רק מיום ראשון. אמנם נראה שההשוואה בין תחילת זמן הקריאה לסיום זמנה אינה מוכרחת. נביא כעת ראיות לנידון זה.

שיטת מהר"י אבוהב, ראבי"ה ורשב"ץ: לעיל בסעיף ה ראינו שלדעת הראבי"ה ומהר"י אבוהב סיום זמן הקריאה הוא במנחה. למרות זאת אנו מוצאים שלגבי תחילת הזמן מהר"י אבוהב נטה לומר שהוא ממוצ"ש, ואף מהראבי"ה משמע קצת שלדעתו הוא במוצ"ש (אף שאין הכרח שכך דעתו).

מה הסברא לומר שממנחה ועד למוצ"ש לא ניתן לקרוא שום פרשה? ניתן לומר שביום השבת יש שתי קריאות, הראשונה והעיקרית היא בפרשת השבוע, והשניה היא קריאה נוספת וטפילה שמתקיימת בתפילת מנחה. ברגע שקראו במנחה את הפרשה הבאה כבר לא ניתן לקרוא את הפרשה הקודמת, שהרי סוף סוף אין כאן קריאה 'עם הציבור'. מאידך לא ניתן לקרוא את הפרשה הבאה עד סוף היום, משום שהקריאה העיקרית באותו היום היתה של הפרשה שעברה.

לעיל (סעיף ד, אות ה, בהערה) עסקנו בשיטת הרשב"ץ, והבאנו שלגבי סוף הזמן הביא הרשב"ץ את הדעה שיש לסיים את הקריאה עד מנחה וגם את הדעה שניתן לסיימה עד מוצ"ש, אך לגבי תחילת הזמן הביא הרשב"ץ רק את הדעה שמוצ"ש הוא זמן התחלת הקריאה. יוצא בפשטות מדבריו שגם מי שסובר שסיום הזמן הוא במנחה יסכים שתחילת הזמן הוא רק במוצ"ש. אמנם לעיל (בהערה שם) הצענו הסבר נוסף לדברי הרשב"ץ, עי"ש, ולפי ההסבר הנוסף לא ניתן להסיק מדברי הרשב"ץ שלכו"ע תחילת הזמן הוא ממוצ"ש.

שיטת הבית יוסף, והפרי חדש: לעיל (סעיף ג, אות ה, עי"ש) הצענו שתי אפשרויות להבנת שיטת הבית יוסף, ולפי אחת מהן הב"י סבר שלא ייתכן שבזמן שבין מנחה למוצ"ש לא יוכלו לקרוא שום פרשה. לפי אפשרות זו יוצא שהסוברים שסיום זמן

הקריאה הוא במנחה יסברו שאף תחילת זמנה הוא במנחה. אמנם לעיל הצענו גם הסבר נוסף לדברי הב"י, ולפיו אין הכרח מה היא דעת הב"י בנידון.

ראיה נוספת ניתן להביא מדברי הפרי חדש המבאר את שיטת השו"ע בסעיף ג. השו"ע כתב שניתן לקרוא "מיום ראשון", ועל כך העיר הפר"ח: "ואפשר נמי ממנחה של שבת ואילך, וכדמוכח בסעיף ד", שהרי בסעיף ד נקט השו"ע שסיום זמן הקריאה הוא במנחה. הרי שלדעת הפר"ח כל מי שנקט שסיום הזמן הוא במנחה נקט בהכרח שגם תחילת הזמן הוא במנחה. אולם ניתן לצמצם את הראיה מדברי הפר"ח, שהרי ייתכן שהפר"ח סובר שאין קשר הכרחי בין תחילת זמן הקריאה ובין סופה, והוכחתו נוגעת לשיטת הב"י בלבד: הב"י לא הביא מקור לזה שיקראו עד מנחה, והפר"ח תמה על כך, ומכאן הסיק הפר"ח שלדעת הב"י אם תחילת הזמן הוא במנחה ממילא גם סיום הזמן הוא במנחה, ולכן הב"י הסתפק בכך שהביא מקור לכך שתחילת הזמן הוא ממנחה. לפי הסבר זה הפר"ח סבר שהב"י קישר בין תחילת זמן הקריאה לבין סופה, אך הפר"ח לא יטען כך בהכרח לגבי ראשונים ואחרונים אחרים.

הצלע השניה של ההשוואה: עד כאן עסקנו בשיטה הנוקטת שסיום זמן קריאת שמו"ת הוא במנחה, ודנו האם מוכרח לפי"ז שגם תחילת זמן הקריאה הוא במוצ"ש. כעת נדון בשיטה הנוקטת שסיום זמן קריאת שמו"ת הוא במוצ"ש: האם מוכרח לפי"ז שגם תחילת זמן הקריאה הוא במוצ"ש?

ניתן לטעון שיום השבת כולו, עד מוצ"ש, נגרר אחרי הקריאה העיקרית, ולכן ניתן לקרוא בו את הפרשה הקודמת, ובה בעת ניתן לקרוא לאחר מנחה את הפרשה הבאה שהרי הקריאה היא כבר 'עם הציבור'. בסברא פשוטה הדבר נראה מוזר, שהרי לא מסתבר שבאותו הזמן (הזמן שבין מנחה למוצ"ש) ניתן יהיה לקרוא את שתי הפרשות גם יחד, אולם לא מצאתי ראיה גמורה כנגד אפשרות זאת.

שיטת הריקנאטי: הריקנאטי כתב שאם קרא שמו"ת לאחר האכילה יצא, ולא ציין שעליו לסיים את הקריאה עד למנחה. מכאן דייק הרב זילבר (בבירור הלכה, הובא לעיל סעיף ה) שלדעת הריקנאטי סיום זמן הקריאה הוא במוצ"ש. המעיין בדברי הריקנאטי יראה שלפני כן כתב שתחילת זמן הקריאה הוא במנחה, ומכאן שהרב זילבר יצטרך בהכרח לומר שבזמן שבין מנחה למוצ"ש ניתן לקרוא את שתי

הפרשות גם יחד. אמנם לעיל (סעיף ה, עי"ש) טענתי שלא ניתן לדייק מלשונו של הריקנאטי, ושלא מסתבר לומר שבאותו פרק זמן ניתן יהיה לקרוא את שני הפרשיות גם יחד.

◆

ז.

סיכום ומסקנות

מסיכום הדעות שהבאנו עולה שרוב מנין ובנין של הראשונים והאחרונים נוקט שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת ולדעתם זו היא פסיקת השו"ע. עיוננו בדברי הבית יוסף העלה שאכן זו דעתו. לפיכך יש להורות לציבור כשיטת המשנ"ב, שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת. המחמיר על עצמו וחושש לשיטת ר' פרץ - קדוש יאמר לו, ובלבד שלא יפרסם את הדבר ולא יכשל ביוהרא.

כל זה לגבי תחילת זמן קריאת שמו"ת. אולם לגבי סיום הזמן, יש מקום להורות שאדם לא קרא שמו"ת עד למנחה של שבת ישתדל לסיים את הקריאה עד מוצ"ש, וזאת מכמה טעמים המובאים כאן בהערה[כח].

כח). לפי הגרסא בתשב"ץ מהד' שניאורסון הרי שר' פרץ נקט במפורש שיש להשלים את הקריאה עד מוצ"ש, ולא עד מנחה. גירסת שניאורסון לא הובאה בפוסקים. לפי הגירסא בתשב"ץ במהד' הרגילה (שהובאה בארחות חיים ובכלבו, ודברי הכלבו הובאו בדרכי משה) ר' פרץ עסק בתחילת זמן הקריאה, ולא עסק בסיום זמן הקריאה, ואין הכרח לומר שלדעתו גם סיום הזמן הוא במוצ"ש, אך ניתן לתלות זה בזה את שני הנושאים (כמובא לעיל בסעיף ו). בבירור הלכה (רפה, כו) ובהלכות שבת בשבת (עח, ל) כתבו שאדם שלא הספיק לקרוא שמו"ת עד למנחה של שבת עליו לסיים את הקריאה לפני מוצ"ש. הסברא בהוראתם זו פשוטה: לדעתם הרי יש לחשוש לשיטת ר' פרץ לגבי תחילת הזמן (ודלא כשיטת המשנ"ב), ואם כן מסתבר שיש לחשוש לדעתו אף לגבי סוף הזמן. מעניין למצוא שאף הגרש"ז אוירבאך, שנקט כשיטת המשנ"ב שניתן לקרוא שמו"ת כבר ממנחה של שבת (שהרי לא העיר כלום בענין, וכן פסק במפורש תלמידו הגר"י נויבירט בשש"כ מב, נח, וכן תלמידו הגר"א נבנצל בירושלים במועדיה, שבת ח"ב, עמ' קצג), בכל זאת לגבי סיום הזמן הביאו בשמו ש"מסתבר שראוי להדר" לקרוא שמו"ת לפני יום ראשון כדי לחשוש לשיטת ר' פרץ (הליכות שלמה, תפילה, יב, הערה מו). לכאורה סברתו תמוהה: לגבי תחילת הזמן, שבזה דעת ר' פרץ מפורשת, לא חשש לדעת ר' פרץ, אולם לגבי סוף הזמן, שבזה דעת ר' פרץ נלמדת רק מדיוק לשונו, חשש לדעתו?! ייתכן שהסברא בזה היא שאדם שלא קרא עד מנחה הרי הוא חשוד שישכח להשלים גם עד ליום רביעי, ומוטב לפיכך שיזדרז להשלים כבר לפני מוצ"ש, ובזה ירויח גם את שיטת ר' פרץ. גם בספר קובץ הלכות (לגר"ש קמינצקי, שבת יט, ו) נקט כשיטת המשנ"ב ומ"מ כתב (שם אות ט) לגבי סוף הזמן שישתדל לסיים עד מוצ"ש (אם לא קרא עד מנחה), והסביר זאת

לא זכיתי להגיע להוראה, ומכיון שכך יש להציע את הדברים בפני מורי הלכה מוסמכים, כדי שיורו האם אכן לנהוג כך למעשה.

◆ ◆ ◆

באופן הבא: עיקר זמן הקריאה נקבע לפי הזמן שהציבור קוראים בתורה, ולכן קורא שמו״ת ממנחה של שבת עד למנחה של שבת הבאה (דלא כשיטת ר׳ פרץ). מ״מ מי שהפסיד זאת צריך לקרוא עד יום רביעי (כשיטת מהר״ם שנפסקה בשו״ע) כיון שהוא לפחות עדיין המשך של השבת. ממילא ודאי שעדיף לקרוא לפני מוצ״ש (אף אם לא חוששים לשיטת ר׳ פרץ), שהרי אם הציבור לא קראו בתורה אחר שחרית הרי הם יכולים להשלים את הקריאה עד מוצ״ש (לדעת הדגמ״ר והמשנ״ב, וראה בהערה לעיל שם הבאנו שבהליכות שלמה ביאר את שיטת ר׳ פרץ לפי הדגמ״ר). גם בקצות השלחן (עב ס״ק ז) כתב שאדם שלא קרא שמו״ת עד מנחה ישתדל להשלימה עד מוצ״ש, והוא מביא טעם לדבריו (בנוסף לחשש לשיטת ר׳ פרץ, ויש להעיר שהקצוה״ש לא הכריע האם הלכה כר׳ פרץ או כחולקים עליו): הדעה השניה בשו״ע, לפיה ניתן לקרוא שמו״ת עד יום רביעי, מבוססת על כך שניתן לעשות הבדלה עד ליום רביעי. מכיון שיש נוקטים שניתן להבדיל רק עד מוצ״ש, ממילא טוב לסיים עד אז את קריאת שמו״ת (ולענ״ד יש כאן נפק״מ, שהרי לפי טעם זה גם מי שלא הספיק לסיים עד מוצ״ש מ״מ יקרא במהלך הלילה בטרם יאיר בוקר יום ראשון). להלן בפרק ה׳ נעיר על סברתו זו של קצוה״ש.

האוצר ◆ גיליון י״ז